

EHL-İ KİTABIN ÖLÜMÜNDEN ÖNCE HZ. 'İSÂ'YA İMAN ETMESİ MESELESİ: NİSÂ 4/159 ÂYETİ ÖRNEĞİNDE KUR'ÂN YORUMUNDA ÜÇÜNCÜ TEKİL ŞAHIS ZAMİRLERİNİN İŞLEVİ

Orhan GÜVEL

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir ABD
guvelorhan@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-6104-8177>

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi: 27 Şubat 2024, **Accepted / Kabul Tarihi:** 07 Haziran 2024

DOI: 10.26791/sarkiat.1443378

Ehl-i Kitabın Ölümünden Önce Hz. 'İsâ'ya İman Etmesi Meselesi: Nisâ 4/159 Âyeti Örneğinde Kur'an Yorumunda Üçüncü Tekil Şahıs Zamirlerinin İşlevi

Öz

Kur'an yorumunda dikkate alınması gereken Arapça gramer özelliklerinden birisi, üçüncü tekil şahıs zamirlerinin hangi maksatla kullanıldığını tespit etmekle ilişkilidir. Genel kanaat bu zamirlerin her durumda öncesinde kendisiyle sayı ve cins bakımından uyumlu bir isme dönmesi gerektiği yönündedir. Ancak burada üçüncü tekil şahıs zamirlerinin Kur'an'da aynı zamanda "işaret zamiri" olarak kullanıldığı gözden kaçırılmaktadır. Bu durum çok sayıda âyetin eksik ya da yanlış yorumlanmasına kapı aralamaktadır. Nisâ 4/159 âyetinde zikri geçen "وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ" ifadesinde kullanılan iki "هو" zamirinin yorumlanmasında benzer bir sorun mevcuttur. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılarak Nisâ 4/159 âyetinin tefsir ve meâllerde yorumlanışına dair örnekler incelemeye tabi tutulmuştur. Tefsir ve meâllerde genel temayül, buradaki zamirlerden ilkinin şahıs zamiri olarak Hz. 'İsâ'ya, ikincisinin ise ehlikitten her bir ferde ya da Hz. 'İsâ'ya ircâ edilmesi gerektiği yönündedir. Bu çerçevede âyetin ilgili bölümü genellikle şöyle meâllendirilmektedir: "Kitap ehlinde hiç kimse yoktur ki ölümünden önce, ona ('İsâ'ya) iman edecek olmasın." (Nisâ 4/159). Yapılan incelemede âyetteki ilk, üçüncü tekil şahıs zamirinin işaret zamiri olarak "Hz. 'İsâ'nın çarmıha gerilerek öldürüldüğü" inancına, ikinci zamirin ise Yahudilerden her bir ferde râci kılınmasının âyetin bağlamıyla en uyumlu yorum olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre âyette ehlikitten mensuplarının ölmeden hemen önce Hz. 'İsâ'ya iman edecekleri değil ölüncüye değin Hz. 'İsâ'nın çarmıha gerilerek öldürüldüğü inancını ısrarlı bir şekilde devam ettirecekleri haber verilmiş olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nisâ 4/159 Âyeti, Üçüncü Tekil Şahıs Zamiri, Mushkil al-Qur'an, Tefsir, Meâl

The Issue of The People of The Book Believing in 'İsâ (Jesus) Before His Death: The Function of Third Person Singular Pronouns in Qur'anic interpretation in The Example of The verse of Nisâ 4/159

Abstract

One of the features of Arabic grammar that must be taken into account in Qur'anic interpretation is related to the purpose for which third person singular pronouns are used. The general opinion is that these pronouns should in all cases be preceded by a noun that is compatible with it in number and gender. However, it is overlooked here that third person singular pronouns are also used as "demonstrative pronouns" in the Qur'an. A similar problem exists in the interpretation of the two "هو" pronouns used in the expression "وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ" mentioned in the verse (Nisâ 4/159). In this study, using qualitative research method, examples of the interpretation of the verse (Nisâ 4/159) in tafsir and Turkish Qur'an translations were analysed. The general tendency in the commentaries and translations is that the first pronoun here should be interpreted as the personal pronoun of 'İsâ and the second pronoun should be interpreted as the personal pronoun of each member of the People of the Book or 'İsâ. In this context, the relevant part of the verse is usually interpreted as follows: "There is no one from among the People of the Book who will not believe in him ('İsâ) before his death." (Nisâ 4/159) In the analysis, it was concluded that the interpretation of the first, third-person singular pronoun in the verse Nisâ 4/159 as a demonstrative pronoun referring to the belief that 'İsâ was killed by crucifixion' and the second pronoun as a personal pronoun referring to each of the Jews is the most compatible with the context of the verse. Accordingly, the verse does not foretell that the members of the People of the People of the Book will believe in the Prophet 'İsâ immediately before their deaths, but that they will persistently maintain the belief that the Prophet 'İsâ was crucified and killed until their deaths.

Keywords: (Nisâ 4/159) verse, Third Person Singular Pronoun, Mushkil al-Qur'an, Tafsir, Translation

GİRİŞ

Tefsir, Kur'an âyetlerinin nüzul dönemindeki anlamlarını yaslandığı tarihî gerçekliğe en yakın surette tespit etme-yi gaye edinen bir disiplin olarak tanımlanabilir. Bir âyetin anlamını daha çok literal düzeyde tespit etme çabası olarak ortaya çıkan meâl de -her ne kadar geleneksel tefsir çalışmalarından farklı yönleri haiz olsa da sonuç olarak- bir tefsir girişimidir. Tefsir araştırmaları iki temel araştırma alanına dayanmaktadır. Bunlardan ilki tarih diğeri ise dildir. Burada tarihle daha çok nüzul dönemi olaylarının aydınlatılmasına ışık tutacak her türden tarihî veri kastedilirken dile daha çok Arap dili ve belagati karşılık gelmektedir.

Kur'an âyetlerinin meâllendirilmesinde dikkate alınması gereken Arapça gramer özelliklerinden birisi üçüncü tekil şahıs zamirlerinden "huve"nin (هو) hangi maksatla kullanıldığını tayin etmekle ilişkilidir. Genellikle "şahıs zamiri" olarak anlamlandırılan "هو" zamiri bazı Kur'an âyetlerinde "işaret zamiri" (işâriyye) olarak kullanılmakta ve bu ayrıma dikkat edilmemesi çok sayıda âyetin eksik ya da yanlış meâllendirilmesi ve tefsir edilmesiyle sonuçlanmaktadır.

Nisâ 4/159 âyetinde zikri geçen "وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لِيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ" ifadesinde kullanılan iki "هو" zamirinin yorumlanmasında benzer bir sorun mevcuttur. Tefsir ve meâllerde genel temayül buradaki zamirlerden ilkinin şahıs zamiri olarak Hz. 'İsâ'ya ikincisinin ise ehlikiptan her bir ferde ya da Hz. 'İsâ'ya irca edilmesi gerektiği yönündedir. Bu çerçevede âyetin ilgili bölümü genellikle şöyle meâllendirilmektedir: "Kitap ehlinde hiç kimse yoktur ki ölümünden önce, ona ('İsâ'ya) iman edecek olmasın." (Nisâ 4/159). Kaynaklarda özellikle buradaki ilk zamirin şahıs zamiri olarak yorumlanarak Hz. 'İsâ veya Hz. Muhammed'e ircâ edilmesi, cevaplanması güç bazı soruları gündeme getirmektedir. Yine âyetteki ikinci zamirin Hz. 'İsâ'ya ircâ edilmesinde benzer bir durum söz konusudur ve bu âyetin müşkil kapsamında değerlendirilmesine kapı aralamaktadır.

Bu çalışmada "هو" zamirinin Kur'an'da yalnızca şahıs zamiri olarak değil işaret zamiri "işâriyye" anlamında da kullanılabilmesine dair örneklerle dikkat çekilerek, nitel araştırma yöntemiyle "Nisâ 4/159" âyetinin İslâmî kaynaklarda yorumlanmış biçimleri incelemeye tabi tutulacaktır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla ilgili âyette anlama sorununa yol açan üçüncü tekil şahıs zamirinin en isabetli yorumlarından birine Muhammed Ali Lâhûrî'nin (öl. 1951) *The Holy Qur'an* adlı meâl-tefsirinde yer verilmektedir. Bundan dolayı İslâmî kaynaklarda âyetin ele alınışına dair bilgi verildikten sonra müstakil bir başlık altında Ali'nin âyet yorumuna işaret edilerek bununla diğer tefsirler ve Türkçe meâller arasında mukayeseli bir değerlendirmeye yer verilecektir.

1. Kur'an'da Üçüncü Şahıs Zamirlerinin Kullanım Alanları

Kur'an'ın ilk muhataplarına -bazı sahâbiler tarafından kayıt altına alınmakla birlikte- şifâhî bir hitap biçiminde okunduğu, sonraki dönemlerde yazıya geçirilerek Mushaf hâlini aldığı bilinmektedir. Bu durum birçok âyetin şifâhî formdayken hiçbir anlama sorununa yol açmayan yönlerinin yazılı forma dönüşmesiyle bazı işkâllere neden olmasıyla sonuçlanmıştır. Tefsir geleneğinde Muşkilü'l-Kur'an kapsamında değerlendirilen çoğu mesele Kur'an'ın şifâhî formdan yazılı forma geçişinin yol açtığı eksiklikleri giderme gayesine matuftur, denilebilir.

Kur'an âyetlerinin yorumlanmasında güçlüğe neden olan konulardan biri Kur'an'da üçüncü şahıs zamirlerinin kullanımıyla alakalıdır. Konuşma dilinde sık sık muhatapların hakkında bilgi sahibi olduğu hususlara zamirlerle işaret edilmekle yetinildiği bilinmektedir. Bu yalnızca Arapçada değil hemen her dilde cari olan bir ihtisar üslubudur. Bu nedenle yazılı hâle getirilmiş bir sözlü anlatımın doğru anlaşılabilmesi büyük ölçüde ilgili sözün dile getirildiği bağlam hakkında bilgi sahibi olmayı gerektirir. Benzer durum Kur'an âyetleri için de geçerlidir. Kur'an'da yalnızca Mushaf'ta yer alan yazılı formundan -iç bağlamından- hareketle anlayamayacak çok sayıda âyet mevcuttur. Bu bakımdan Kur'an vahyinin şifâhî formuyla yazılı formu arasında dereceden ziyade bir mahiyet farkı olduğu ileri sürülebilir.

Kur'an'da üçüncü şahıs zamirlerinin kullanım alanlarıyla ilgili en iddialı çalışmalardan biri Tâhâ Huseyn'e (ö. 1973) aittir. Arap gramerinde, üçüncü şahıs zamirlerinin kendisine tekaddüm eden isme, daima tekabül etmesi gerektiğine dair değişmez bir kaide bulunduğunu ifade eden Huseyn, buna göre zamirin kendisine mukabil olanla cins ve sayıca mutabakat etmesinin zaruri görüldüğünü belirtir. Arap dili âlimlerinin bu kaidede istisna kabul etmediklerine işaret eden Tâhâ Huseyn, Kur'an'da bütün üçüncü şahıs zamirlerinin, kendilerine tekaddüm eden ve onlarla cins ve sayıca mutabakatta bulunan bir isme muadil olduğunu kabul etmeyi "oldukça uzak bir keyfiyet" olarak niteler. Zira ona göre Kur'an'da öyle zamirler vardır ki metinde hiçbir şeyle katiyen mutabakat etmezler. Diğer bir kısmının ise zahîrî bir mukabili bulunmakla birlikte ya onunla hiç mutabakat etmez yahut kısmen mutabakat ederler. Arap dili

âlimlerinin pek çok metni gramer kaidelerine uydurmak için görülmemiş bir gayret sarf ettiğini vurgulayan Huseyn, başka türlü yapma çaresi kalmayınca kelimeleri takdir etmek ve onları icat etmek maharetini gösterdiklerini savunur. Tâhâ Huseyn, Kur'an-ı Kerim'in, bütün mevsûk şiir ve nesirlerden daha evvel Arap gramerine temel vazifesi gördüğünün altını çizmekte ve "Gramer kaidelerinin takviyesi için zikredilmiş olan şiir metinlerinin, Kur'an-ı Kerim'ce teyit edilmiş böyle bir gramer kaidelerinin şiir tarafından da teyit edildiğini göstermek için ekseriya iş işten geçtikten sonra icat edilmiş oldukları intibai vardır." diyerek *Fî'l-Edebi'l-Câhilî* adlı eserinde yer alan İslâm öncesi Arap kültüründen nakledilen şiirlerin kökenine dair iddiasını burada bir kez daha yinelemektedir.¹

Tâhâ Huseyn, üçüncü şahıs zamirleri için belirlenen kaidelerin şiirle tam mutabakat hâlindeyken Kur'an metniyle tam uyuşmadığını belirtmektedir. Bu durum ona göre, Arap dili âlimlerinin zamir kaidelerini belirlemek için Kur'an'la meşgul olmaksızın yalnız şiire dayandıkları şüphesini uyandırmaktadır. Buradan hareketle üçüncü şahıs zamirine taalluk eden hususta, dilcilerin Mukaddes Metin'i yakından tetkik etmediklerini aksi takdirde, Kur'an metninde yüzlerce kere nakzedilmiş bulunan bir kaideyi olduğu gibi muhafaza etmenin onlar için mümkün olmayacağını belirten Huseyn, sonrasında şu değerlendirmeyi yapar:

"Onların koyduğu zamire ait kaide hakkında, Kur'an'a tatbik edilince artık doğru değildir, denebilir mi? Hayır. Kaide tamamen doğrudur. Yalnız kifayetsizdir. Filhakika Kur'an'da üçüncü şahıs zamiri, kendinden evvel gelen isme her zaman uymakta ve onunla cins ve sayıca mutabakatta bulunmaktadır. Fakat bu, zamir yalnız hakiki şahıs zamiri olduğu zaman doğrudur. Hâlbuki her zaman böyle değildir ve her ne kadar aynı şekli muhafaza etse de muhtemelen eski, pek eski şiirde sahip olup sonradan kaybettiği bambaşka bir mana kazanmaktadır. İşte bu, *işâriyye* (işaret zamiri) manasıdır."²

Huseyn, ilgili çalışmasında dokuz farklı tabaka adı altında üçüncü şahıs zamirinin işaret zamiri olarak da kullanıldığına dair Kur'an'dan çok sayıda örnekle iddiasını delillendirir. Burada birkaç örnek vermek gerekirse Huseyn'in dördüncü tabakada ele aldığı âyetlerden biri kible değişimini konu alan Bakara 2/149 âyetidir. Âyetin Arapça aslı şu şekildedir:

”وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِنَّهُ لَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ“

"Nereden çıkarsan çık, yüzünü Mescid-i Harâm cihetine döndür ve muhakkak o, Rabbinden gelen bir haktır ve Allah yaptıklarınızdan gafil değildir." (Bakara 2/149). Tâhâ Huseyn'e göre yukarıda altı çizili üçüncü şahıs zamiri bir ismin yerini tutmamakta yalnızca Müslümanlara yüzlerini Mescid-i Harâm'a çevirmelerini bildiren ismi temsil etmektedir. Başka bir deyişle burada o zamiri, mezkûr yahut zımnen ifade edilmiş bir ismin yerini tutmamakta Müslümanlara yüzlerini Mescid-i Harâm'a çevirmelerini bildiren isme râci olmaktadır. Arap dili âlimleri ve müfessirlerin bu çeşit zamirlerle karşılaştıkları zaman, zamiri, emir veya nehiy bildiren fiilin zımnî mastarına tekabül ettirmek maharetini gösterdiklerine işaret eden Huseyn, "اغْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى" (Mâide 5/8) âyetindeki zamirin gramercilere göre "Adil olmak³ takvâya daha yakındır." manasına delâlet edeceğini ancak mevzubahis olmayan bir mastarı burada zımnen ifade etmenin lüzumu olmadığını vurgulamaktadır. Ona göre bu âyetteki zamir de tamamen işâriyyedir (işaret zamiri). Buna göre âyetin meâlî "Adil olunuz bu, takvaya daha yakındır." olmaktadır. Bu ve benzeri örneklerden hareketle Huseyn, Arap dili âlimlerinin ve müfessirlerin zımnî bir mastara tekabül ettirmiş oldukları bütün zamirlerin işâriyye anlamında kullanıldığını ileri sürmektedir.⁴

Son olarak Kur'an'a has bir Arap gramerinin yalnız temenniye şayan değil elzem bir ihtiyaç olduğunu söyleyen Tâhâ Huseyn, eski Arapça metinler üzerinde yapılacak gramatikal tahlillerin (monographie grammaticale) hayli sürprizlere gebe olduğunu ifade etmektedir.⁵ Huseyn'in bu çalışması Arap Dili Belagati ve Tefsir disiplinlerinde mistakil olarak incelenmeyi hak edecek özgünlükte bilgiler ihtiva etmektedir. Burada bizi ilgilendiren yön Huseyn'in Kur'an'da üçüncü tekil şahıs zamirlerinin işaret zamiri anlamında da kullanıldığı yönündeki tespitidir. Zira bu tespit, incelemekte olduğumuz Nisâ 4/159 âyetindeki zamirlerin alternatif yorumuna imkân tanıyan bir kaideye işaret etmektedir. Burada Tâhâ Huseyn'in Nisâ 4/159 âyetindeki zamirlerin delalet ettiği anlama doğrudan değinmeyerek buna dipnotta işaret etmekle yetindiğini hatırlatmakta fayda vardır. Üçüncü şahıs zamirlerinin Kur'an'da yalnızca şa-

1 Tâhâ Huseyn, "Kur'an-ı Kerim'de Üçüncü Şahıs Zamirinin İşaret Zamiri Olarak Kullanılışı", çev. Mehmed Said Hatiboğlu, *İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (1960), 149. Ayrıca bk. Tâhâ Huseyn, *Cahiliye Şiiri Üzerine*, çev. Şaban Karataş (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2012), 59-120.

2 Huseyn, "Kur'an-ı Kerim'de Üçüncü Şahıs Zamirinin İşaret Zamiri Olarak Kullanılışı", 149-150.

3 İlgili çalışmanın çevirisinde "Adil olmak" yerine "Doğru olmak" şeklinde bir ifadeye yer verilmiştir. Sehven yapılmış bir hata olabileceği düşünülerek bu "Adil olmak" ifadesiyle değiştirilmiştir. Tâhâ Huseyn'in temas ettiğimiz bu çalışması bir bildiri metnidir. Yaptığımız taramalarda ilgili metnin Arapça aslına erişim sağlanamamıştır.

4 Huseyn, "Kur'an-ı Kerim'de Üçüncü Şahıs Zamirinin İşaret Zamiri Olarak Kullanılışı", 152-153.

5 Huseyn, "Kur'an-ı Kerim'de Üçüncü Şahıs Zamirinin İşaret Zamiri Olarak Kullanılışı", 163.

hıs zamiri olarak değil işaret zamiri anlamında da kullanılabilirdiğine değindikten sonra Nisâ 4/159 âyetindeki üçüncü tekil şahıs zamirlerinin İslâmî kaynaklarda yorumlanışı hakkında bilgi vereceğimiz bölüme geçebiliriz.

2. İslâmî Kaynaklarda Nisâ 4/159 Âyetinin Yorumlanışı

Müfessirler Nisâ 4/159 âyetinde zikri geçen “وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لِيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ” ifadesindeki ilk “بِهِ” ve ikinci “مَوْتِهِ” üçüncü tekil şahıs zamirlerinin nereye râci kılınacağı hususunda ihtilaf etmiştir. Âyetteki ilk zamirin Hz. 'İsâ'ya râci olduğu yönündeki görüş daha yaygın olmakla birlikte kaynaklarda ilgili zamirle Hz. Muhammed'e işaret edildiğine dair bazı rivâyetler ve yorumlar da nakledilmektedir. Âyetteki ilk zamirin Allah'a veya Kur'an'a râci olabileceğine dair bazı nakiller de mevcuttur.⁶ Ancak bu yorumlar diğerlerine nispetle pek muteber görülmemiştir.

Âyetteki ilk zamirin Hz. 'İsâ'ya döndüğünü düşünenler iki farklı yaklaşıma sahiptir. Hem ilk hem de ikinci zamiri Hz. 'İsâ'ya râci kılıp yorumlayan ilk gruba göre âyetteki ilgili ifade: “Ehlikitaptan veya Yahudilerden her bir kimse Hz. 'İsâ'nın ölümünden önce ona iman edecektir.” meâlinde bir anlam kazanırken zamirlerden ilkinin Hz. 'İsâ'ya ikincisinin ise ehlikitaptan her bir kimseye râci olduğunu düşünenlere göre: “Ehlikitaptan veya Yahudilerden her bir kimse kendi ölümünden önce Hz. 'İsâ'ya iman edecektir.” anlamına gelmektedir. Tefsir kaynaklarında her iki yoruma dair nakledilen nakiller mevcutken Türkçe meâllerde genellikle ikinci yorumun tercih edildiği gözlenmektedir. İlgili zamirlerden ilkinin Hz. Muhammed'e ikincisini ehlikitaptan her bir kimseye râci kılanlara göre ise âyet: “Ehlikitaptan her bir kimse ölümünden önce Hz. Muhammed'e iman edecektir.” anlamı kazanmaktadır. Yorumlar arasında en şaz görülenin bu üçüncüsü olduğu ifade edilebilir.

Burada dikkat çeken ilk husus âyetteki her iki üçüncü tekil şahıs zamirinin “şahıs zamiri” olarak yorumlanmasıdır. Dolayısıyla ulemanın bu âyetlerde mezkûr zamirlerin “şahıs zamiri” anlamında yorumlanması hususunda görüş birliği içinde oldukları ifade edilebilir. Şimdi sırasıyla bu üç farklı yoruma dair kaynaklarda aktarılan nakillere ve yorumlara değinelim.

2.1. Âyetteki Zamirlerin Hz. 'İsâ'ya Râci Kılınması

Kaynaklarda Nisâ 4/159 âyeti hakkında nakledilen en yaygın yorumun, âyetteki her iki tekil şahıs zamirinin Hz. 'İsâ'ya râci kılınması yönünde bir tercihe yaslandığı görülmektedir. Bu yorum rivâyetlere dayandırıldığı gibi bazen de bir müfessirin kişisel yorumu olarak nakledilebilmektedir.

İbn 'Abbâs'tan nakledilen bazı rivâyetlerde “قَبْلَ مَوْتِهِ” ifadesini izah sadedinde ölümünden önce Hz. 'İsâ'ya iman edileceği belirtilmektedir.⁷ Bazı kaynaklarda rivâyet yoluyla ve kişisel yoruma dayalı olarak Hz. 'İsâ'ya ölümünden önce iman edilmesi kıyamete yakın dönemde nüzul etmesiyle ilişkilendirilmekte ve o vakit insanlığın tek millet ve din etrafında toplanacağına vurgu yapılmaktadır. Tüm din mensuplarının, salih ve fâcir kimselerin toptan Hz. 'İsâ'ya iman edeceği, Hz. 'İsâ'nın nüzulünden sonra vefat edeceği de aktarılanlar arasındadır. Yine İbn 'Abbâs'tan nakledilen bir rivâyette Nisâ 4/159 âyetinin tefsiri bağlamında ehlikitaptan bazı kimselerin müstakbelde gönderildiği vakit Hz. 'İsâ'ya erişip ona iman edeceği ifade edilmektedir.⁸ Suyûtî'nin Şehr b. Havaşeb yoluyla Hz. 'Alî'nin oğlu Muhammed b. Hanefiyye'den (ö. 81/700) naklettiği bir rivâyette “Ehlikitaptan kimse yoktur ki -ölüm anında- melekler gelip onun önüne ve arkasına vurmasın.” denilerek sonrasında o kişiye şöyle deneceği belirtilmektedir: “Ey Allah'ın düşmanı, 'İsâ Allah'ın ruhu ve kelimesidir! Sen ise Allah'a yalan isnat ettin ve 'İsâ'nın Allah olduğunu iddia

6 Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Mâturîdî, *Te'vilâtü ehli's-sunne*, nşr: Mecdî Bâsellûm (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2005), III/412; Ebû'l-Kâsım Maḥmûd b. 'Amr ez-Zemaḥşerî, *el-Keşşâf 'an haḳâiki ğavâmiḳi't-tenzîl* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1986), I/489; İdrîs Miskîn, *Cuhûdu'l-karâfi fi't-tefsîr* (Fes: Sîdî Muhammed b. 'Abdullah Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2000), I/195.

7 Ebû 'Abdullâh Sufyân b. Sa'îd b. Mesrûk el-Kûfî eš-Şevrî, *Tefsîru's-s-evrî*, nşr. Ebû Ca'fer Muhammed (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1983), I/98; Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmilî eṭ-Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vili'âyi'l-Kur'an*, nşr. 'Abdullâh b. 'Abdilmuḥsin eṭ-Turkî (Kahire: Dâru Hicr, 2001), VII/664; Ebû Bekr Muhammed b. el-Hüseyn b. 'Abdullâh el-Baġdâdî el-Âcurî, *eş-Şerî'a*, nşr. 'Abdullâh b. 'Umar b. Suleymân el-Demîcî (Riyad: Dâru'l-Vaṭan, 1999), III/1325; Ebû 'Abdullâh Muhammed b. 'Abdullâh en-Nisâbüri el-Ḥâkim, *el-Mustedrek âle's-saḳiḳayn*, nşr. Heyet (Kahire: Dâru't-Te'sîl, 2014), IV/155; Ebû İshâk Aḳmed b. Muhammed b. İbrâhîm eš-Şa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, nşr. Heyet (Cidde: Dâru't-Tefsîr, 2015), XI/71.

8 Ebû Zekeriyâ Yaḳyâ b. Ziyâd ed-Deylemî el-Ferrâ', *Me'âni'l-Kur'an*, nşr. Aḳmed Yûsuf en-Necâtî vd. (Kahire: Dâru'l-Miṣriyye, ts.), I/294; Ebû Bekr 'Abdurrezzâk b. Hemmâm es-Şan'ânî, *Tefsîru 'Abdurrezzâk*, nşr. Maḥmûd Muhammed 'Abduh (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1999), I/484; Ebû Mervân 'Abdumelik b. Ḥabîb es-Sulemî, *Eşrâtu's-sâ'ati ve zihâbu'l-aḳyâr ve beḳâ'u'l-eşrâr*, nşr. 'Abdullâh 'Abdumu'min el-Ġamârî el-Ḥasenî (Riyad: Edvâ'u's-Selef, 2005), 141; Ebû Muhammed 'Abdurrahman b. Muhammed er-Râzî İbn Ebî Ḥâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, nşr. Es'ad Muhammed eṭ-Ṭayyib (Riyad: Mektebetu Nizâr Muṣtafâ el-Bâz, 1998), IV/1113; Ebû Muhammed 'Abdullâh b. Müslim b. Ḳuteybe ed-Dineverî, *Ġaribu'l-Kur'an*, nşr. Aḳmed Şaḳr (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1978), I/137; eṭ-Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, VII/663-665, IX/381; Ebû'l-Fidâ' İsmâîl b. 'Omer b. Keşîr ed-Dimeşķî, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, nşr. Sâmi b. Muhammed Selâme (Riyad: Dâru Ṭayyibe, 1999), II/453.

ettin. 'İsâ ölmedi ve göğe yükseltildi. Kıyametten önce de yeryüzüne inecektir. O vakte erişecek ne bir Yahudi ne de bir Hristiyan yoktur ki ona iman etmiş olmasın.”⁹

Ebû Hureyre'den Hanzâla ve Sa'îd b. Museyyeb yoluyla Hz. Muhammed'e ref' edilen bazı rivâyetlerde 'İsâ b. Meryem'in yakın zamanda âdil bir hakem olarak yeryüzüne ineceği, haçı kıracağı, domuzu öldüreceği, cizyeyi kaldıracığı, malın çokluğundan artık sadakaların kabul edilmeyeceği, bir secdenin dünyadan ve içindekilerden daha hayırlı olacağı ifade edilmektedir. Rivâyetin Buḥârî'nin *Şâhih*'inde Sa'îd b. Museyyeb yoluyla gelen tarihinin sonunda Ebû Hureyre'nin “Dilerseniz şu âyeti okuyun.” diyerek Nisâ 4/159 âyetini okuduğu ve “Nüzûl-ü 'İsâ Rivâyeti”yle bu âyeti ilişkilendirdiği ziyadesine yer verilmektedir.¹⁰ Ebû Hureyre rivâyetinin Aḥmed b. Ḥanbel'in Musned'inde Hanzâla yoluyla nakledilen tarihinde ise Hanzâla'nın “Ebû Hureyre Nisâ 4/159 âyetini okudu ve ölümünden önce 'İsâ'ya iman edecek (يُؤْمِنُ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ: عَيْسَى) dedi.” ziyadesi yer almaktadır. Aḥmed b. Ḥanbel bu rivâyeti aktardıktan sonra “Bilmiyorum, bu nakledilenlerin tümü Rasulullah'ın sözü müdür? Yoksa bazı ifadeler Ebû Hureyre'ye mi aittir?” değerlendirmesini yapmaktadır.¹¹

Hasan el-Baṣrî'den nakledilen bazı rivâyetlerde Nisâ 4/159 âyetinin tefsiri bağlamında “Hz. 'İsâ'nın Allah katında diri olduğu, yeryüzüne nüzul ettiğinde tüm insanların ona iman edeceği” ifadelerine ek olarak âyette kastedilen ehlikitabın Necâşî ve ashâbı anlamında da yorumlanabileceği belirtilmektedir.¹² Yine İbn Keşîr Nisâ 4/159 âyetinin tefsiri sadedinde, Hz. 'İsâ'nın uyku ile vefat ettirilip Allah katına yükseltildiğini söylemektedir.¹³

Bazı kaynaklarda ehlikitap ifadesiyle hem Yahudilerin hem de Hristiyanların kastedildiği nakledilirken¹⁴ bunu Yahudilerle sınırlı tutan nakiller ve yorumlar da mevcuttur.¹⁵ Ehlikitap ifadesinin Şâbi'ileri de kapsadığı ifade edilmiştir.¹⁶ Nisâ 4/159 âyetinde zikredilen “قَبْلَ مَوْتِهِ” ifadesindeki üçüncü tekil şahıs zamirini Hz. 'İsâ'ya râci kılmak meseleyi herhâlükârda “Nüzûl-ü 'İsâ” meselesiyle ilişkilendirmeyi lüzumlu kılmaktadır. Bu tercih, âyetteki ehlikitap ifadesinin kapsamını da belirleyen bir yöndür. Zira eğer âyette mevzu edilen Hz. 'İsâ'ya nüzulünden sonra iman edecek kimselerse bu ifadenin Kur'an'ın nüzulünden kıyamete değin yaşayacak tüm ehlikitabı değil yalnızca nüzulünden sonra Hz. 'İsâ'yla karşılaşacak olanları kapsayacağı açıktır. Buna göre de Hz. 'İsâ'ya nüzulünden sonra iman edeceği haber verilen sınıfın kapsamı sınırlanmaktadır.

Burada Ṭâhir b. 'Âşûr'un (ö. 1973) değerlendirmesine yer vermek faydalı olacaktır. İbn 'Âşûr, Nisâ 4/159 âyetinin Nisâ 4/157 âyetindeki Yahudilerin Hz. 'İsâ'yı öldürmediğinin ifade edildiği “وَمَا قَتَلُوهُ” cümlesine atıf olduğunu söylemektedir. Bu âyetin ehlikitaba yönelik bir emir değil (meâlen “iman etsin”) onlar hakkında haberî bir ifade olduğunu (meâlen “iman edecek”) söyleyen İbn 'Âşûr, bunu “يُؤْمِنَنَّ” ifadesindeki lâm-ı ibtidâ'nın haberî olarak kullanılıyor olmasıyla gerekçelendirir. İbn 'Âşûr, “قَبْلَ مَوْتِهِ” ifadesindeki zamirin iki muhtemel yorumu bulunduğu değindikten sonra ilkinin ehlikitaptan her bir kimse olduğunu belirtmektedir. Ehlikitap teriminin hem Yahudileri hem de Hristiyanları kapsadığını ifade eden İbn 'Âşûr, Hristiyanların önceden Hz. 'İsâ'ya iman ettikleri dikkate alındığında burada ehlikitap ifadesinden muradın Yahudiler olduğunu söyleme imkânı bulunduğunu dile getirmektedir. Buna göre âyet “Yahudiler 'İsâ'yı şiddetle inkâr etmekle birlikte onlardan her biri kendi ölümünden önce 'İsâ'nın nübüvvetine iman edecektir.” anlamına gelmektedir. İbn 'Âşûr şaz bir görüş olarak Hristiyanların da ölmeden önce 'İsâ'nın Allah'ın kulu olduğuna iman edeceklerine dair bir görüş aktarır. Ṭâhir b. 'Âşûr'un asıl dikkat çekici yorumu âyetteki ilk zamirin “بِهِ” Nisâ 4/158 âyetindeki “رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ” ifadesinde yer alan fiilin yükselmek anlamına gelen mastarına “الرَّفْعُ” râci olduğunu söylemesidir.¹⁷

Buna göre âyet meâlen “Ehlikitaptan veya Yahudilerden her biri ölümünden önce 'İsâ'nın Allah tarafından kendi katına yükseltildiğine iman edecek.” anlamına gelmektedir. Bu yorumun âyetteki ilk zamirin işaret zamiri olarak kabul edilmesi yönüyle diğer müfessirlerden ayrıştığı ortadadır. Bu cihetten Ṭâhâ Huseyn ve Muhammed Ali gibi yazarların meseleye yaklaşımıyla da benzeşmektedir. Ancak İbn 'Âşûr, ilgili işaret zamirini “رَفَعُ” fiilinin mastarına

9 Celâluddîn 'Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Suyûfî, *ed-Durru'l-menşûr* (Beyrut, Dâru'l-Fikr, ts.) II/734.

10 Bu rivâyetin bazı tariklerinde Ebû Hureyre'nin (Nisâ 4/159) âyetine işaret etmek maksadıyla “Dilerseniz şu âyeti okuyun.” ifadesini üç kez tekrarladığı ifade edilmektedir. eŞ-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, XI/73.

11 Ebû 'Abdullâh Aḥmed b. Muḥammed b. Ḥanbel eŞ-Şeybânî, *el-Musned*, nşr. Şu'ayb el-'Arnavût vd. (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 2001), XIII/280; Ebû 'Abdullâh Muḥammed b. İsmâ'il el-Buḥârî, *el-Câmi'u'l-musnedu's-sâhihu'l-muḥtasar*, nşr. Muḥammed Zuheyr en-Nâsir (Beyrut: Dâru Ṭavkî'n-Necât, 2001), IV/168.

12 'Abdurrezzâk, *et-Tefsîr*, I/485; eṭ-Ṭaberî, *Câmi'u'l-beyân*, VII/665; İbn Ebî Ḥâtim, *et-Tefsîr*, IV/1112.

13 Ebû'l-Fidâ' İsmâ'il b. 'Omer b. Keşîr ed-Dimeşki, *Kıssa'u'l-enbiyâ*, nşr. Muştâfâ 'Abdulvâhid (Kahire: Dâru't-Te'lif, 1968), II/449.

14 eṭ-Ṭaberî, *Câmi'u'l-beyân*, VII/666, 668.

15 eṭ-Ṭaberî, *Câmi'u'l-beyân*, VII/667; el-Âcurrî, *eŞ-Şerî'a*, III/1325; İbn Keşîr, *et-Tefsîr*, II/453.

16 Muḥammed b. Yûsuf Eṭṭafeyyîş, *Teyşîru't-tefsîr*, thk. İbrahim b. Muḥammed Ṭalây (Muskat: Vizâratu't-Turâş ve Şekâfe, 2004), III/410.

17 Muḥammed b. Ṭâhir b. 'Âşûr, *et-Taḥrîr ve't-tenvîr* (Tunus: ed-Dâru't-Tûnisîyye, 1984), VI/24.

“الرَّفْعِ” râci yorumlamakta ve âyeti ehlikitaba mensup kimselerin ölümünden önce bu ref' olgusuna iman edecekleri yönünde izah etmektedir. Bu yönüyle müfessirin yaklaşımının ilgili zamiri şahıs zamiri olarak Hz. 'İsâ'ya râci kılarak yorumlamayı tercih eden diğer müfessirlerin tercihinden çok farklı bir netice vermediği ifade edilebilir.

İbn 'Âşûr'un diğer işaret edilmesi gereken görüşü âyetteki ikinci zamirin “قَبْلَ مَوْتِهِ” Nüzûl-ü 'İsâ mevzuuyla ilişkilendirilmesi hakkındadır. “Denildi” (قِيلَ) ifadesini kullanarak “قَبْلَ مَوْتِهِ” ibaresindeki zamirin Hz. 'İsâ'ya râci kılındığını ve ehlikitabın kendisine iman etmesi için Hz. 'İsâ'nın ahir zamanda yeryüzüne ineceği yönünde yorumlandığına işaret eden müfessir “وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ” ibaresinin 'umûm ifade etmesinin bu yorumu geçersiz kıldığını savunmaktadır. Ona göre bu tevil kabul edilecek olursa burada ehlikitapla kastedilen ehlikitabın tümü değil gelecekte Hz. 'İsâ'ya iman edecek olan sınırlı bir grup olmaktadır. Bu da ilgili ibarenin 'umûm ifade etmesine mânidir. İbn 'Âşûr, Hz. 'İsâ'nın çarmıha gerilmesi hususunda görüş birliği içinde bulunmalarından ötürü âyetteki ehlikitap teriminin hem Yahudileri hem de Hristiyanları kapsayabileceğini de ifade etmektedir.¹⁸ Müfessirin burada Nüzûl-ü 'İsâ rivâyetleri hakkındaki kanaatini paylaşma ihtiyacı hissetmeksizin yalnızca ehlikitap teriminin 'umûm ifade etmesinden hareketle bu sonuca ulaşması düşündürücüdür.

Nisâ 4/159 âyetindeki “قَبْلَ مَوْتِهِ” ibaresindeki ikinci zamirin Hz. 'İsâ'ya râci kılınması gerektiğini düşünen bazı müfessirlere göre bu zamiri ehlikitaptan her bir kimseye râci yorumlamak birtakım fikhî sorunları beraberinde getirmektedir. Konuya ilk değinenlerden biri Taberî'dir (ö. 310/923). Sıhhat ve doğruluk bakımından tercihe şayan yorumun âyetteki her iki zamirin Hz. 'İsâ'ya râci kılınması olduğunu ifade eden Taberî, bunun nedenini şu şekilde izah eder:

“Nisâ 4/159 âyetindeki her iki zamirin de Hz. 'İsâ'ya dönmesi gerektiği yönündeki yorumun diğerlerinden daha isabetli olduğunu ifade etmemizin nedeni, Allah'ın Hz. Muhammed'e iman eden her kişiyi miras paylaşımı ve -cena-ze- namazının kılınması hususunda ehl-i iman sınıfına dâhil etmesidir. Bu durum kişinin henüz buluğa ermemiş çocuklarının da kendisiyle aynı dinden kabul edilmesini gerektirir. Eğer ehlikitaptan her bir kimse ölümünden önce Hz. 'İsâ'ya iman etseydi, onun mirasından yalnızca henüz buluğa ermemiş çocukları ve ehl-i İslâm'dan yetişkin çocukları pay alabilirdi. Tabii ki bu küçük çocuğu ve yetişkinliğe erişmiş Müslüman çocuğu varsa geçerlidir. Eğer kişinin bu iki sınıfa dâhil edilebilecek mirasçısı yoksa mirası tıpkı mirasçısı bulunmayan bir Müslümanın malının paylaşıldığı gibi dağıtılacaktır. Dolayısıyla bu kişi mirasçısı olmadığı hâlde vefat etmiş olacaktır. Ancak onun -cena-ze- namazı, yıkanması ve defnedilmesi Müslümanların hükmüne tabidir. Çünkü bir kimse Hz. 'İsâ'ya iman ederek vefat ettiyse Hz. Muhammed'e ve diğer tüm peygamberlere de iman ederek vefat etmiş demektir. Hz. 'İsâ, Hz. Muhammed'i ve diğer tüm peygamberleri tasdik etmek için gelmiştir. O hâlde Hz. 'İsâ'yı doğrulayan ve ona iman eden aynı zamanda Hz. Muhammed'i ve diğer tüm peygamberleri doğrulamış olmaktadır. Tıpkı Hz. Muhammed'e inanan birinin aynı zamanda Hz. 'İsâ'ya ve diğer peygamberlere inanması gibi. O hâlde Hz. 'İsâ'ya inanıp da Hz. Muhammed'i yalanlamak caiz olmaz. Eğer bir kimse Allah'ın Nisâ 4/159 âyetinde zikrettiği bir Yahudinin Hz. 'İsâ'ya iman etmesinin, Allah katından getirdiği şeyleri tasdik etmeksizin onu yalnızca Allah'ın gönderilmiş bir nebisi olarak ikrar etmesi anlamına geldiği zannında bulunursa bu görüşünde hata etmiş olur. Bunun nedeni bir nebînin nübüvvetini ikrar etmekle o peygamberin getirdiği vahiylerin bir kısmını yalanlamanın bir arada bulunmasının caiz olmayışıdır. Bunun da ötesinde Allah'ın nebilerinden yalnızca birinin nübüvvetini ikrar etmek haddizatında yeterli/caiz değildir. Bunun nedeni, peygamberlerin toplumlarına tüm peygamberlerin tasdik edilmesi yönünde bir tebliğde bulunmuş olmalarıdır. Dolayısıyla bu peygamberlerin bazılarının Allah katından kavimlerine getirdiği hakikatleri yalanlamak, tüm peygamberleri Allah'ın kullarının dinine davet ederken çağırıldıkları hakikatlerle birlikte yalanlamaya denktir. Eğer durum dediğimiz gibiyse ehl-i İslâm'dan herkesin icmâ'yla ehlikitap mensubu her bir kimsenin Hz. Muhammed'in nübüvvetini ve Allah katından getirdiklerini ikrar etmeden öldüğü söylenebilir. Bu da o kişiyi hayattayken üzerinde bulunduğu hâlin gerektirdiği hükümlere bağlı kılar. Diğer bir ifadeyle o kişiye gerek kendisi gerek malı gerekse küçük ve büyük çocukları bakımından hayattayken içinde bulunduğu durumun dışında bir muamelede bulunulmaz. Bunun en önemli delili Nisâ 4/159 âyetinin delalet ettiği anlamdır. Zira bu âyetin anlamı ‘Hz. 'İsâ'ya Hz. 'İsâ'nın vefatından önce iman edileceği’ (إِنَّمَا مَعْتَاهُ: إِلَّا لِيُؤْمِنَنَّ بِعَيْسَى قَبْلَ مَوْتِ عَيْسَى) yönündedir. Bu durum ehlikitaptan özel bir sınıfa hastır. Hz. 'İsâ'dan sonraki tüm zamanlarda yaşayanları değil belirli bir zaman aralığında yaşayacak olanları kapsamaktadır. Bu ise Hz. 'İsâ'nın nüzulüyle gerçekleşecektir.”¹⁹

İbn Keşîr (ö. 774/1373) Nisâ 4/159 âyetinin delalet ettiği anlam hususunda Taberî'nin tercihiyle mutabıktır. Ona göre de Hz. 'İsâ gökyüzünde bir yerde hâlâ hayattadır ve kıyametten önce yeryüzüne inecektir. İbn Keşîr'in Taberî'den ayrıştığı yön ehlikitaptan her birinin Hz. 'İsâ'ya iman ederek öldüğünün kabul edilmesi durumunda namaz ve miras gibi meselelerde Müslüman fihhına tabi olmasının gerekeceği yönündeki yorumudur. İbn Keşîr'e göre bu

18 İbn 'Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, VI/24-25.

19 et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, VII/672.

isabetli bir yorum değildir. Zira ehlikitaptan her bir kimsenin Hz. 'İsâ'ya veya Hz. Muhammed'e iman etmeden ölme-yeceği zaten bilinen bir vakadır. Kişiye ölüm anında cehaletinin bulunduğu hususların açık edileceği ve bunlara iman edeceği bilinmektedir. Ancak Nisâ 4/18 ve Mu'min 40/84-85 âyetlerinde buyurulduğu üzere meleği gördükten sonra gelen bu iman, kişiye faydası dokunacak bir iman değildir. Kim iyice düşünürse durumun böyle olmasının âyetten muradın da bu olduğunu söylemeyi gerektirmediğini anlar. Bir kimsenin kendisine fayda vermeyecek bir imana sahip olması onun Müslümanlığına hükmetmeyi lüzumlu kılmaz. Dolayısıyla ölüm anında gelecek iman kişiyi inkârından döndürmeyecektir.²⁰ İbn Teymiyye de (ö. 728/1328) âyette ehlikitabın ölüm anında iman etmesinden bahsedildiğinin kabul edilmesi durumunda bunun sahibine fayda vermeyecek bir iman olacağı hususunda İbn Keşîr'le hemfikirdir. Yine o, âyetteki her iki zamirin de Hz. 'İsâ'ya döndüğü hususunda Taberî ve İbn Keşîr'le benzer tercihe sahiptir.²¹

Bazı Şîî müfessirler Nisâ 4/159 âyetini Nüzûl-ü 'İsâ meselesine ilaveten Mehdî inancıyla ilişkilendirerek yorumlamaktadır.²² Hz. Huseyn'in torunu Muhammed b. 'Alî yoluyla Hz. Muhammed'e ref' edilen bir rivâyette, Hz. Muhammed'in Nisâ 4/159 âyetini okuyarak Hz. 'Alî'ye: "Ey 'Alî senin durumun 'İsâ b. Meryem'e benzer. Hz. 'İsâ'ya iftira atan hiçbir kimse yoktur ki bu ona fayda sağlamayacak da olsa ölümünden önce ona iman etmiş ve onun hakkında hakikati söylemiş olmasın. Sen de onunla benzer durumdasın. Zira sana düşmanlık eden kimse seni görmeden ölmeyecek, bu onun için şiddetli bir öfke ve hüznün kaynağı olacaktır. O kişi kendisine fayda sağlamayacak olsa da bu durumdan senin hakkındaki hakikati ikrar etmedikçe, sana dair gerçeği söylemedikçe ve velayetini ikrar etmedikçe kurtulamayacaktır. Sana velî/dost olanlara gelince onlar da seni ölüm anında görecektir ancak bu onlar için bir şefaât, müjde ve sevinç vesilesi kılınacaktır." dediği nakledilmektedir. Muhammed el-Bâkır'dan (ö. 114/733) nakledilen başka bir rivâyette ise Nisâ 4/159 âyetinin tefsiri bağlamında, yalnızca ehlikitap değil yeryüzündeki tüm din mensuplarının ölmeden önce Hz. Muhammed'i ve Müminlerin Emiri Hz. 'Alî'yi göreceği bilgisine yer verilmektedir. Yine Ca'fer Şâdık'tan nakledilen bir rivâyette Nisâ 4/159 âyetinin Hz. Fâtıma'nın çocuklarına/soyuna has indiği ifade edilmekte ve onlardan her birinin İmâm'a (Hz. 'Alî) bizzat imâmetini ikrar etmeden dünyadan ayrılmayacağı ifade edilmektedir. Buna göre onların durumu, Ya'kûboğullarının Hz. Yûsuf'a: "Allah'a andolsun, hakikaten Allah seni bize üstün kılmış." (Yûsuf 12/91) diyerek onun peygamberliğini ikrar etmelerine benzemektedir.²³

İnceleme konusu yaptığımız Nisâ 4/159 âyetiyle Nüzûl-ü 'İsâ meselesinin ilişkilendirilmesine dair Hz. Muhammed'e ref' edilmiş bir rivâyet bulunmamasıyla birlikte, âyette ikinci zikredilen üçüncü tekil şahıs zamirini "قَالَ مَوْتَهُ" Hz. 'İsâ'ya râci kılan yaklaşımlar "Nüzûl-ü 'İsâ" rivâyetleriyle bu konunun yakın bir ilişkisi olduğuna işaret etmektedir. Klasik hadis usulünün cerh ve ta'dil kriterleri göz önünde bulundurulduğunda, Nüzûl-ü 'İsâ rivâyetlerinin sened bakımından sıhhatinden şüphe edilemeyeceği açıktır. Hatta bu rivâyetlerin tevâtür derecesinde nakledildiğine dair tespitler de mevcuttur.²⁴

Ancak Nüzûl-ü 'İsâ rivâyetlerinin genel muhtevasına bakıldığında bunların gerek ehlikitap gerekse diğer toplumlarda gözlemlenen Mesih/Mehdî beklentisine dayanan kurtarıcı inancından etkilenmiş olma ihtimalinin bulunduğu görülmektedir. Öte yandan bu rivâyetlerdeki temel anlatı, Kur'an'da Hz. 'İsâ'nın vefat ettirilerek Allah katına yükseltildiğini açık biçimde beyan eden 'Âl-i İmrân 3/55 âyeti ve benzeri atıflar içeren diğer âyetlerle bazı tenakuzlar içermektedir. Nitekim çağdaş dönemde bu çelişkilerden hareketle ilgili rivâyetlerin güvenilir kabul edilemeyeceğine dair tespitler içeren çalışmalar kaleme alınmıştır.²⁵

Kanaatimizce "Nüzûl-ü 'İsâ" rivâyetleri sened bakımından olmasa da metin tenkidi açısından değerlendirildiğinde Hz. 'İsâ'nın kıyamete yakın bir zamanda yeryüzüne ineceği yönündeki kabulün delillendirilebilmesi için yeterli görülebilecek bilgi değerine sahip değildir. Ancak mesele çağdaş dönemde ortaya çıkan ve klasik hadis usulünün sunduğu imkânları aşan yeni metot önerilerinden istifade edilerek müstakil bir çalışmada tetkik edilmedikçe yapılacak değerlendirmelerin ilmî açıdan eksik kalması kaçınılmazdır. Bundan kastımız rivayetlerin metin tenkidine tabi tutulması, Kur'an'a ve akla arz edilmesi gibi özneliği ağır basan yaklaşımlardan ziyade hem sened hem de metin yönüyle bilimsel bir perspektifle ele alınması gerektiğidir.

20 İbn Keşîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, II/454-455.

21 Ebû'l-'Abbâs Ahmed b. 'Abdulhâlim el-Harrânî İbn Teymiyye, *el-Cevâbu's-sâhih limen beddele dine'l-Mesih*, nşr. Alî b. Hâsen vd. (Riyad: Dâru'l-Âsime, 1999), IV/34-36.

22 Ebû'l-Hasen 'Alî b. İbrâhîm el-Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, nşr. es-Seyyid Tayyib el-Müsevî (Kum: Dâru'l-Kitâb, 1967), VIII/33; Ebû 'Alî el-Faḍl b. el-Hasen et-Taberî, *Mecma'u'l-beyân* (b.y.: y.y., ts.), III/210.

23 Muhammed Bâkır el-Meclisî, *Bihârul-envâr* (Beyrut: Muessesetu'l-vefâ, 1983), VI/188, 194-195.

24 Örnek olarak bk. Enver Şâh el-Keşmîrî, *et-Tasrih bimâ tevâtera fi nuzûli'l-Mesih*, thk. 'Abdulfettâh Ebû Ğudde (Halep: Mektebetu'l-Maḥbû'âti'l-İslâmiyye, 1992).

25 Örnek bir çalışma için bk. M. Hayri Kırbaoğlu, "Hz. İsa'yı (as) Gökten İndiren Hadislerin Tenkidi", *İslâmiyât* 9 (Ocak 2000), 215-236.

Örnek olarak Mehmet Apaydın tarafından geliştirilen Bütünsel Yaklaşım metodu Nüzûl-ü 'İsâ rivâyetlerinin incelenmesinde yeni bir imkân sunabilir.²⁶ Bu ya da başka bir metotla öncelikli yapılması gereken senedlerinin mevsiyeti derecelerini dikkate almaksızın ilgili rivâyetlerin kaç râvî tarafından ve kaç farklı tarik kullanılarak nakledildiğini ortaya çıkarmak olmalıdır. Sonrasında bu rivâyetler arasında benzeşen ve ayrışan yönler tespit edilmeli, birbirini teyit eden unsurlara yer verilip verilmediği ortaya koyulmalı ve sonuç olarak Nüzûl-ü 'İsâ rivâyetlerinin İslâmî kaynaklarda yer alma nedeni tahlil edilmelidir. Bunun, ilgili rivâyetlerin tevatür düzeyinde görülerek tartışmasız doğru kabul edilmesiyle Kur'an'a ve akla aykırı olduğuna hükmedilip alelacele reddedilmesine nispeten mevzunun anlaşılmasına daha fazla katkı sağlayacağı açıktır.

Nisâ 4/159 âyetinde üçüncü tekil şahıs zamirlerinin anlaşılması sorununa odaklanan bu çalışma Nüzûlü 'İsâ rivâyetlerinin yukarıda genel çerçevesini çizmeye çalıştığımız biçimde tetkik edilmesine imkân tanımamaktadır. Bundan dolayı Nisâ 4/159 âyetindeki ikinci zamiri Hz. 'İsâ'ya râci kılarak Hz. 'İsâ'nın kıyamete yakın bir dönemde yeryüzüne ineceğinden bahseden rivâyetlerle ilişkilendirmenin sağlıklı neticeler verme potansiyeline sahip olmadığını vurgulamakla iktifâ ediyoruz.

2.2. Âyetteki İlk Zamirin Hz. 'İsâ'ya, İkinci Zamirin Ehlikitaptan Her birine veya Yahudilere Râci Kılınması

Kaynaklarda Nisâ 4/159 âyetindeki ilk zamirin Hz. 'İsâ'ya, ikinci zamirin ise ehlikitaptan her bir kimseye râci kılınarak tefsir edilmesine dair çok sayıda rivâyet ve yorum mevcuttur. Türkçe meâllerde tercih edilen en yaygın yorum budur. İbn 'Abbâs ve Mucâhid'den nakledilen bazı rivâyetlerde ehlikitaptan olan kimselerin boğularak ya da feci şekilde ölseler de üzerlerine ev dahi yıkılsa ölmeden önce Hz. 'İsâ'ya iman edeceğine dair ifadeler yer verilmektedir.²⁷ Ehlikitaptan her bir kimsenin ölüm meleğiyle karşılaştıktan sonra iman edecek olmasından dolayı bunun sahibine fayda sağlamayacağı da aktarılanlar arasındadır.²⁸

'İbn 'Abbâs'tan Sa'îd b. Cubeyr yoluyla nakledilen bir rivâyette âyetteki "قَبْلَ مَوْتِهِ" ifadesinin 'Ubeyy b. Ka'b'a isnat edilen bir kırâ'atte "قَبْلَ مَوْتِهِمْ" olarak okunduğuna işaret edilmektedir.²⁹ Buna göre âyet "Bir Yahudi'nin Hz. 'İsâ'ya iman etmeden asla ölmeyeceği" anlamına gelmektedir. Aynı rivâyette İbn 'Abbâs'a eğer o kimse bir evin çatısından atılsa da mı, başı gövdesinden ayrılabilir mi imman edecek, diye sorulduğu, İbn 'Abbâs'ın buna cevaben: "Evet, evin çatısından düşerken bile olsa, başı gövdesinden ayrılarak öldürülse dahi imman edecek. Dediği tam anlaşılmasa bile diliyle bunu telaffuz edecek." dediği nakledilir. Yine 'İkrime yoluyla İbn 'Abbâs'a isnat edilen bir rivâyette üzerine duvar düşse bile bu kişinin ölmeden Hz. 'İsâ'ya iman edeceği ifade edilmektedir.³⁰ Dikkat edilirse bu rivâyette ehlikitap terimi Yahudilerle sınırlı bir anlamda tefsir edilmektedir.

Yine Dahhâk ve 'Alî b. Ebî Talha yoluyla İbn 'Abbâs'tan nakledilen bazı rivâyetlerde "قَبْلَ مَوْتِهِ" ifadesini tefsir sadedinde "قَبْلَ مَوْتِ الْيَهُودِي" ve "لَا يَمُوتُ يَهُودِيٌّ حَتَّى يُؤْمِنَ بِعِيسَى" denilerek ehlikitaptan kastın yalnızca Yahudiler olduğu belirtilmektedir.³¹ Nisâ 4/159 âyetinin bağlamı dikkate alındığında bu yorumun diğerine nispetle daha isabetli olduğu değerlendirilebilir. Bununla birlikte kaynaklarda yukarıda temas ettiğimiz 'Alî b. Ebî Talha yoluyla İbn 'Abbâs'tan gelen rivâyetin başka bir tarikinde "كُلُّ صَاحِبِ كِتَابٍ يُؤْمِنُ بِعِيسَى قَبْلَ مَوْتِهِ" denilerek ehlikitap teriminin hem Hristiyanları hem de Yahudileri kapsadığına dair ifadeler yer verilmektedir. İbn Keşîr'e göre de Yahudiler ve onları onaylayan Hristiyanlar Hz. 'İsâ'nın öldürüldüğü ve çarpmıya gerildiğine inanma hususunda hemfikirdirler.³²

Kâdî 'Abdulcebbar (ö. 415/1025) bu âyetin tefsiri bağlamında "Ehlikitaptan çoğu inkârları üzerine vefat etmişken onların ölmeden önce Hz. 'İsâ'ya iman edecekleri nasıl doğru olabilir?" diye bir soru yöneltmektedir. Ona göre burada bahsi geçen tüm ehlikitap değil içlerinden özel bir gruptur. Öte yandan Kâdî 'Abdulcebbar, buna zorlanmış

26 Detaylı bilgi için bk. Mehmet Apaydın, *Hadislerin Tespitinde Bütünsel Yaklaşım* (İstanbul: KURAMER Yayınları, 2018).

27 Ebû'l-Haccâc Mucâhid b. Cebr el-Kureşî, *Tefsîru Mucâhid*, nşr. Muhammed 'Abdu's-Selâm Ebû'n-Nîl (Kahire: Dâru'l-Fikri'l-İslâmî, 1989), 296; et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, VII/670.

28 Ebû'l-Hasen Muqâtil b. Suleymân el-Belhî, *el-Vucûh ve'n-nezâ'ir*, nşr. Hâtim Şâlih ed-Dâmin (Dubai: Câmi'atu'l-Mâcid, ts.), I/35; Hârun b. Mûsâ el-Kârî, *el-Vucûh ve'n-nezâ'ir fi'l-Kur'ân*, nşr. Hâtim Şâlih ed-Dâmin (b.y.: Vizâretu's-Sekâfe ve'l-İ'lâmî'l-İrâkıyye, ts.), I/79.

29 Burada yeri gelmişken âyetteki diğer kırâ'at farklarına işaret etmekte fayda vardır. Âyetin başındaki "وَإِنْ" bir kırâ'atte şeddeli olarak "وَإِنْ" fiili merfu olarak "لِيُؤْمِنُوا" ve "يَكُونُوا" fiili müennes formda "تَكُونُوا" olarak okunmuştur. Heyet, *el-Mushaf ve kırâ'atuhu*, ed. 'Abdulmecîd eş-Şerefi (Tunus: Mu'minûne bilâ Hudûd li'n-Neşr ve't-Tevzî', 2016), 354.

30 Ebû 'Osmân Sa'îd b. Mansûr el-Horâsânî, *et-Tefsîr min suneni Sa'îd b. Mansûr*, nşr. Sa'd b. 'Abdullâh b. 'Abdulâzîz Âl-i Hamîd (Riyad: Dâru's-Samî'î, 1997), IV/1427-1429; et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, VII/668-669. Benzer bir yorum için ayrıca bk. el-Ferrâ, *Me'âni'l-Kur'ân*, I/295.

31 et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, VII/667-668.; İbn Ebî Hâtim, *et-Tefsîr*, IV/1114.

32 İbn Keşîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, II/453-454.

olsalar da Allah'ın ehlikitaptan her bir kimseye ölüm anında bunu öğretmesi ve onların da bunun üzerine iman edecek olmalarının ihtimal dâhilinde olduğunu söylemektedir.³³

Buraya kadar aktardıklarımızdan hareketle bu yorumu tercih edenlerin en çok üzerinde durdukları konuların, feci şekilde ölen birinin söz konusu iman etme eylemini nasıl gerçekleştireceği ve ehlikitaptan kastın Yahudilerle sınırlı tutulup tutulmayacağı olduğu görülmektedir. Yakın dönemde Nüzûl-ü 'İsâ meselesinin vukuuna dair ortaya atılan çe-kimler yorumların, Türkçe meâllerde en çok tercih edilen, âyetteki ikinci zamirin ehlikitaba râci kılınması yönündeki yorumun revaç bulmasında etkili olduğu düşünülebilir. Bu hususa çalışmanın üçüncü bölümünde temas edilecektir.

2.3. Âyetteki İlk Zamirin Hz. Muhammed'e, İkinci Zamirin Ehlikitaptan Her birine veya Yahudilere Râci Kılınması

Nisâ 4/159 âyetinin yorumuna dair kaynaklarda en şaz kabul edilen görüşlerden³⁴ biri ilk zamirin Hz. Muhammed'e ikinci zamirin ise ehlikitaptan her bir kimseye râci kılınarak tefsir edilmesidir. Cuveybir b. Sa'id'ten nakledilen bir rivâyette daha önce işaret ettiğimiz 'Ubeyy b. Ka'b'a isnat edilen "قَالَ مَوْتِهِمْ" kırâ'atine işaret edilerek, ehlikitaptan her bir kimsenin ölümünden önce Hz. Muhammed'e iman edeceği ifade edilmektedir. Yine 'İkrime'den nakledilen bir rivâyette âyetin tefsiri bağlamında "Bir Hristiyan ve bir Yahudi Hz. Muhammed'e iman etmeden ölmez." denilerek ehlikitap teriminin her iki grubu da kapsadığına işaret edilmektedir.³⁵ 'Ayyâşî de Ca'fer Şâdık'tan âyette zikri geçen ilk zamirden kastın Hz. Muhammed olduğuna dair bir rivâyet nakletmektedir.³⁶

Taberî, daha önce de işaret ettiğimiz gibi yukarıda temas edilen ikinci ve burada üzerinde durduğumuz üçüncü görüşe şiddetle karşı çıkar. Ona göre bu âyeti ehlikitaptan her birinin ölümünden önce Hz. Muhammed'e iman edeceği yönünde yorumlamaya izin verecek herhangi bir karîne yoktur. Aynı durum ilk zamiri Hz. 'İsâ'ya ikinci zamiri ehlikitaptan her bir kişiye râci kılınanlar için de geçerlidir. İlgili zamiri Hz. Muhammed'e râci yorumlamanın Hz. 'İsâ'ya döndüğü yönünde anlamaktan daha da sorunlu olduğunu vurgulayan Tâberî, âyetin bağlamı Hz. 'İsâ, annesi Hz. Meryem ve Yahudilerden bahsederken böylesi bir yoruma başvurabilmek için ya vahiyden açık bir delile ya da peygamberden bir habere/rivâyete ihtiyaç duyulduğunu zira bir kelâmı ait bulunduğu bağlamının dışında yorumlamanın ancak böyle bir hüccete yaslanmakla mümkün olabileceğini ifade etmektedir.³⁷

Nisâ 4/159 âyetindeki ilk zamirin Hz. Muhammed'e râci yorumlanması ilk zamirin Hz. 'İsâ'ya ikinci zamirin ehlikitaptan her bir ferde râci yorumlanmasıyla ilişkili görünmektedir. Bazı müfessirlere, Kur'an tarafından ehlikitaptan her bir ferdin kendi vefatından önce Hz. Muhammed'e iman edeceğinin haber verilmesinin Hz. 'İsâ'ya iman edeceğinin haber verilmesinden daha evla görünmüş olması kuvvetle muhtemeldir. Kanaatimizce âyetteki ilk zamiri Hz. 'İsâ'ya râci kılmakla Hz. Muhammed'e döndüğü yönünde yorumlamak arasında ciddi bir fark yoktur. Ancak Tâberî'nin de isabetle belirttiği üzere âyetin bağlamı ilgili zamirin Hz. Muhammed'le ilişkilendirilmesine imkân tanımamaktadır.

3. Muhammed Ali'nin Nisâ 4/159 Yorumu ve Âyetin Türkçe Meâllerdeki Çevirileri

Nisâ 4/159 âyetinin Türkçe meâllerde tercih edilen en yaygın yorumu daha önce ifade ettiğimiz üzere ilk zamirin Hz. 'İsâ'ya ikinci zamirin ehlikitaptan her bir ferde râci kılınarak yorumlanması yönündedir. Bunun dışında bazı yönleriyle yaygın yorumdan farklılaşan çevirilere de rastlamak mümkündür. Burada ilk olarak âyetin anlaşılmasında ortaya çıkan işkâl durumunun çözümüne yönelik alternatif yorumlardan birisini ortaya koyan Hindistanlı müfessir Muhammed Ali Lâhûrî'nin (ö. 1951) meâline yer vermek istiyoruz. Sonrasında âyetin İslâmî kaynaklarda ve Türkçe meâllerde yorumlanışıyla Ali'nin yorumu arasında benzeşen ve farklılık arz eden yönleri işaret edilecektir.

3.1. Muhammed Ali'nin Nisâ 4/159 Yorumu ve Türkçe Meâllere Yansıması

The Holy Qur'an adlı meâl çalışmasında Nisâ 4/159 âyetinde zikri geçen ilk "هو" zamirinin Hz. 'İsâ'dan ziyade

33 Ebû'l-Hasen Kâdî 'Abdulcebbar b. Ahmed el-Hemedânî, *Tenzîhu'l-Kur'an 'ani'l-metâ'in* (Beyrut: Dâru'n-Nahdâti'l-Hâdişîyye, 2005), 106.

34 İbn Keşîr, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-'Azîm*, II/454.

35 et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, VII/671-672.

36 Ebû'n-Nâdr Muhammed b. Mes'ûd el-'Ayyâşî, *Tefsîru'l-'Ayyâşî*, nşr. Hâşim er-Resûlî (Tahran: Mektebetu'l-'İlmiyye, ts.), I/302.

37 et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, VII/674.

Nisâ 4/157 âyetinde bahsedilen “‘İsâ'nın çarmıha gerilerek öldürüldüğü kabulüne” atıf yaptığını savunan Muhammed Ali (ö. 1951), buradaki ikinci “هو” zamirini ise ehliaptan her bir kimseye râci kılarak yorumlamaktadır. Buradan Ali'nin âyetteki ilk zamiri yaygın yorumların aksine şahıs zamiri olarak değil “işaret zamiri” olarak kabul ettiği, ikinci zamiri ise benzer tercihe sahip diğer müfessirlerle mutabık şekilde ehliaptan her bir ferde râci kılarak tefsir ettiği anlaşılmaktadır. Burada önemine binaen Muhammed Ali'nin meâlinde yer alan yorumun İngilizce aslına ve çevirisine yer vermek istiyoruz.

3.1.1. Muhammed Ali'nin The Holy Qur'an'ı

Muhammed Ali'nin meâli: “And there is none of the People of the Book but will believe in this before his death; and on the day of Resurrection he will be a witness against them.”³⁸(1. dipnot) (Nisâ 4/159)

Türkçe çevirisi: “ve ehliaptan kimse yoktur ki ölümünden önce buna inanmamış olsun; ve Diriliş günü 'İsâ, onlar aleyhine tanıklık yapacaktır.” (Nisâ 4/159)

Muhammed Ali'nin âyetin meâllendirilmesinde tercih ettiği yoruma dair dipnot açıklaması: “Both the Jews and the Christians necessarily believe in the death of Jesus on the cross, while according to the Holy Qur'an they have really no sure knowledge of it. The Jews reject his claim to Messiahship on the basis of Deut. 21:23: 'He that is hanged is accursed of God'. Their belief is that since Jesus died on the cross he was accursed, and no one who is accursed of God can be a prophet. Following quite a different line of argument, a Christian believes that Jesus died on the cross and was accursed. He admits the truth of Deut. 21:23, but he says that unless Jesus were accursed he could not take away the sins of those that believe in him. As in Gal. 3:13: 'Christ hath redeemed us from the curse of the law, being made a curse for us; for it is written, Cursed is every one that hangeth on a tree'. Hence the fundamental principle of the belief of both Jews and Christians is that Jesus died on the cross, and the meaning of the verse is clear, viz., every Jew and Christian, notwithstanding that he has no sure knowledge at all, must believe before his death that Jesus died on the cross.”³⁹

Dipnot açıklamasının Türkçe çevirisi: “Yahudiler de, Hristiyanlar da Hz. 'İsâ'nın kesin bir şekilde çarmıhta öldüğüne inanırlar. Oysaki Kur'an bu konuda onların yakını bilgilerinin olmadığını söylemektedir. Hz. 'İsâ'nın çarmıhta öldüğüne inanan Yahudiler, Tevrat'taki '(Ağaçta) asılan kişi Tanrı tarafından lanetlenmiştir' (Tevrat, Tesniye 21:23). hükmüne binaen onun peygamber ve Mesih olduğunu reddederken, Hristiyanlar 'Mesih bizim için lanetlenerek bizi Tevrat'ın lanetinden kurtardı. Çünkü, ağaç üzerine asılan herkes lanetlidir diye yazılmıştır (Galatyalılara Mektup 3:13).' inancıyla Hz. 'İsâ'nın çarmıhta ölümünü O'nun Mesih oluşunun delili saymışlardır. Kur'an, her iki ehliapt grubu mensuplarının bu yanlış inançlarını “ölünceye kadar” [قَبْلَ مَوْتِهِ] ısrarla sürdüreceklerine işaret etmektedir.”

Muhammed Ali'nin yorumunda ilk dikkati çeken yön âyetteki ilk zamirin işaret zamiri ikincisinin ise şahıs zamiri olarak tefsir edilmesidir. Buna göre âyetteki ilk zamir Nisâ 4/157 âyetinde mevzubahis edilen Hz. 'İsâ'nın çarmıhta öldürüldüğü yönündeki inanca atıf yapmaktadır. İkinci zamir ise tüm Yahudileri ve Hristiyanları kapsayan ehliaptan her bir ferde râci olmaktadır. İslâmî kaynaklarda âyetin yorumuna ilişkin aktardığımız bilgiler arasında ikinci zamiri ehliaptaba râci yorumlayan âlimlere rastlansa da tespit edebildiğimiz kadarıyla ilk zamiri işaret zamiri olarak ehliaptabın Hz. 'İsâ'nın öldürülmesine dair kanaat ve kabulleriyle ilişkilendiren ilk müfessir Muhammed Ali'dir. Muhammed Ali'nin meâllendirmesinde işaret edilmesi gereken diğer önemli yön âyetteki “قَبْلَ مَوْتِهِ” ifadesine genel kabulün aksine “ölümünden önce” değil “ölünceye değin” anlamını vermesidir. Bu, müfessirin ilgili ifadedeki “قبل” zaman zarfını “الى” veya “حتى” (-e kadar, değin) anlamında yorumladığını göstermektedir.

Önceki bölümlerde Tâhâ Huseyn'in dipnotta dikkat çekmek suretiyle Nisâ 4/159 âyetinde işaret zamiri anlamında kullanılan bir tekil üçüncü şahıs zamiri bulunduğundan bahsettiğine değinmiştik. Tâhâ Huseyn'in de Muhammed Ali'yle görüş birliği içinde olması ihtimal dâhilindedir. Ancak Huseyn çalışmasında ilgili âyetin yorumuna değinmediğinden bu hususta net bir ifade kullanmak güçtür.

3.1.2. Mustafa Öztürk'ün Kur'an-ı Kerîm Meâli

Türkçe meâllerde Muhammed Ali'nin yorumuyla mutabık tek örneğe Mustafa Öztürk'ün meâl çalışmasında rastlanmaktadır. Öztürk'ün ilgili âyeti meâllendirmesi ve tercih ettiği yoruma dair dipnot açıklaması aşağıdaki gibidir.

³⁸ The Holy Qur'an, çev. Muhammed Ali (Columbus, Ohio: Ahmadiyya Anjuman Isha'at Islam Lahore Inc., 2000), Nisâ 4/159.

³⁹ Muhammed Ali, The Holy Qur'an, 239.

Öztürk'ün meâli: “[Ey peygamber! Bilesin ki] İsa’yı çarmıha gererek öldürdüklerini iddia eden Yahudilerden her biri son nefesini verene kadar İsa ile ilgili bu [yalan yanlış] iddialarına inanmayı sürdürecektir. (1. dipnot) Fakat İsa kıyamet günü onlar aleyhinde şahitlik edecektir.”⁴⁰

Öztürk'ün tercih ettiği yoruma ilişkin dipnot açıklaması: “Bu ayetteki *ve-in min ehli'l-kitâbi illâ leyü'minenne bihî kable mevtihi* ifadesi, İsa’yı çarmıha gererek öldürdüklerini iddia eden Yahudilerden her biri son nefesini vermeden önce İsa'nın bu şekilde ölmediği gerçeğine kesinlikle inanacaktır/inanmış olacaktır.’ şeklinde de çevrilebilir. Ancak bu mananın vakiya tetâbuku problemlidir. Esasen ayetteki mezkûr ifadeyi anlayıp yorumlamak gerçekten çok zordur. Bu zorluk *bihî* ve *mevtihi* lafızlarındaki zamirlerin kime/neye atıfta bulunduğuyla ilgili belirsizlikten kaynaklanmaktadır. Klasik tefsirlerdeki ağırlıklı yoruma göre bu ifade ‘İsa’yı çarmıha gererek öldürdüklerini iddia eden Yahudilerden her biri son nefesini vermeden önce İsa'nın bu şekilde ölmediği gerçeğine kesinlikle inanmıştır/inanacaktır.’ şeklinde çevrilebilir. Bunun yanında *bihî* ve *mevtihi* lafızlarındaki zamirler Hz. İsa'ya raci kabul edildiğinde, söz konusu ifade Hz. İsa'nın kıyametten önce yeryüzüne döneceği ve tüm Ehl-i kitabın ona inanacağı şeklinde bir manaya işaret eder. Bizim tercihimize göre *bihî* lafzındaki zamir ismin yerini tutan bir üçüncü şahıs zamiri değil, ‘bu’ anlamında bir işaret zamiri konumunda olup Yahudilerin Hz. İsa ile ilgili mezkûr iddialarına göndermede bulunmaktadır. Buna göre ayet kâfirlikte direnen Ehl-i kitaptan her birinin Hz. İsa ile ilgili çarpık inanç ve iddialarını son nefesine kadar terk etmeyeceğine işaret etmektedir.”⁴¹

Görüldüğü üzere Öztürk de Muhammed Ali gibi âyette ilk zikredilen üçüncü tekil şahıs zamirini işaret zamiri olarak yorumlamakta ve ilgili ifadeyi “Yahudilerden her biri son nefesini verene kadar İsa ile ilgili bu [yalan yanlış] iddialarına inanmayı sürdürecektir.” şeklinde meâllendirmektedir. Öztürk'ün yorumunu Ali'den ayıran en önemli yön ehlikita- bın Hz. 'İsâ'nın akıbeti hakkındaki yanlış inançlarına vurgu, Öztürk'ün çalışmasında doğrudan meâle yansıtılmıştır. Öztürk'ün bu tercihinin ilk baskısı 2008 yılında yapılan meâl çalışmasının 2012'de Düşün Yayınları tarafından yapılan baskısından itibaren rastlanmaktadır. Örneğin meâlin yine Düşün Yayınları tarafından 2011'de yapılan baskısında ilgili âyet şöyle meâllendirilmiştir:

“İsa'yı çarmıha gererek öldürdüklerini iddia eden Yahudilerden her biri son nefesini vermeden önce İsa'nın bu şekilde ölmediği gerçeğine kesinlikle inanmıştır. Ama [bu gecikmiş imanın faydası olmadığı için] İsa kıyamet günü onlar aleyhinde şahitlik edecektir.”⁴²

Mustafa Öztürk'ün âyet hakkında meâline yansıyan iki yorumu arasındaki en önemli fark âyetteki “قبل موته” ifadesine verilen anlamda ortaya çıkmaktadır. Meâlin sonraki baskısında (2012) Yahudilerden her birinin “son nefesini verene kadar” ilgili inancı sürdüreceklerinden bahsedilirken önceki yorumda (2011) bu tefsir kaynaklarıyla paralel olarak “son nefesini vermeden önce” olarak yorumlanmıştır. Hatırlanacak olursa bu Muhammed Ali'nin yaklaşımıyla birebir aynıdır.

İki yorum arasındaki diğer dikkat çekilmesi gereken fark, her iki yorumda da âyetteki ilk zamir işaret zamiri olarak kabul edilmiş olmasına rağmen zamirin râci kılındığı olgunun ifade edilmesinde küçük de olsa değişikliğe gidilmesidir. İlkinde -İbn 'Âşûr'un yorumuyla benzer biçimde- Hz. 'İsâ'yı çarmıha gererek öldürdüklerini iddia eden Yahudilerin ölümünden önce bunun böyle olmadığını anlayacağına açık biçimde vurgu yapılırken sonraki baskıda bu Yahudilerden her birinin son nefesini verene kadar İsa ile ilgili bu [yalan yanlış] iddialarına inanmayı sürdüreceği biçiminde çevrilmiştir. Dolayısıyla iki yorum arasındaki en temel değişimi “قبل موته” ifadesine verilen anlamın belirlediği anlaşılmaktadır. Bununla ilişkili olarak ilk baskılardaki Yahudilerden her bir feridin ölümünden önce iman edeceğine atıfla kullanılan “bu gecikmiş imanın faydası olmadığı için” ifadesi de meâlden çıkarılmıştır. Bunların dışında kalan ifadeler ise delalet ettikleri anlam bakımından büyük oranda muhafaza edilmiştir.

Öztürk'ün çalışmasında Muhammed Ali'nin *The Holy Qur'an* meâlini ve Tâhir b. 'Âşûr'un tefsirini başvuru kaynakları arasında zikretmesi⁴³ ilgili âyetin meâllendirilmesinde bu iki müfessirden etkilenmiş olabileceğini akla getirmektedir. Ancak tercih edilen yorumun izahında bu ilişkiye dair herhangi bir işarette bulunulmamış olması konu hakkında net bir izah yapmayı güçleştirmektedir.

40 *Kur'an-ı Kerîm Meâli (Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri)*, çev. Mustafa Öztürk (İstanbul: Düşün Yayınları, 2012), Nisâ 4/159.

41 Öztürk, *Kur'an-ı Kerîm Meâli*, 150.

42 *Kur'an-ı Kerîm Meâli (Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri)*, çev. Mustafa Öztürk (İstanbul: Düşün Yayınları, 2011), Nisâ 4/159.

43 Öztürk, *Kur'an-ı Kerîm Meâli*, 20.

3.1.3. Hikmet Zeyveli'nin Mucize ve Gayb Adlı Eserindeki Meâli

Nisâ 4/159 âyetinin Muhammed Ali'nin tercihiyle mutabık bir diğer çevirisine Hikmet Zeyveli'nin *Mucize ve Gayb* ismini taşıyan eserinde rastlanmaktadır. Zeyveli'nin âyet meâli ve tercih ettiği yoruma dair izahı aşağıdaki gibidir.

Zeyveli'nin meâli: "Ehl-i Kitâb'ın (Yahudi ve Hıristiyanların) her ferdi, ölünceye kadar bunda (kendi bâtil inancında) ısrar edecektir. Oysa Kıyamet Günü (bizzat İsa), onların aleyhine gerçeğe tanıklık edecektir."

Zeyveli'nin tercih ettiği yoruma ilişkin izahı: "Mevlânâ Muhammed Ali'nin tefsirine borçlu olduğumuz bu çeviride, 'bihî (به)'deki 'hû' zamirinin 'şahıs' değil, 'işaret' zamiri olduğunu (O'na değil, 'buna [bu inanca!])' anlamında kabul eden yorum esas alınmıştır. ('Âdil olunuz. Bu, takvâyâ daha yakındır', "اعْبُدُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى" cümlesindeki هُوَ'nin kullanımı gibi). 'به'deki 'hû'yu "şahıs zamiri" kabul ederek yapılan tefsirler ikna edici olmaktan çok uzaktır."⁴⁴

Yukarıda görüldüğü üzere Zeyveli, âyeti Muhammed Ali'yi referans göstererek meâllendirmeyi tercih etmekte ve buna binaen âyetteki ilk zamiri işaret zamiri olarak yorumlamaktadır. Buradan hareketle âyeti Ali'nin meâl çalışmasındaki tercihiyle uyumlu çeviren -biri meâl diğeri kitap çalışması- yalnızca iki örnek çeviri bulunduğu ifade edilebilir.

3.2. Diğer Meâllerde Nisâ 4/159 Âyetinin Yorumlanması

Türkçe meâllerde, Muhammed Ali'nin yorumu dışında önceki bölümlerde âyetin yorum farklılıklarına dair nakledilen hemen her kanaate dair örneğe rastlamak mümkündür. Bunlardan en yaygın olanı ilk zamirin Hz. 'İsâ'ya ikincisinin ise ehlikitaptan her bir ferde râci kılınarak yorumlanmasıdır. Meâllerde en az tercih edilen yorum, âyetteki her iki zamiri de Hz. 'İsâ'ya râci kılarak tefsir eden yaklaşımdır. Hatırlanacak olursa bu tercih âyeti Nüzûl-ü 'İsâ mevzuyla ilişkilendiren bir yöne sahiptir. Yakın dönemde "Hz. 'İsâ'nın kıyamete yakın bir dönemde dünyaya yeniden geleceği ve bazı eylemleri icra ettikten sonra vefat edeceği" anlamına gelen Nüzûl-ü 'İsâ inancının mehdîlik inancıyla da irtibatlandırılarak ciddi tenkitlere maruz bırakılması, meâllerde bu yorumun diğerlerine göre daha az tercih edilmesine yol açmış olabilir. Bu muhtemel etkinin müstakil bir çalışmada ele alınması konunun daha sağlıklı tahlil edilmesine imkân tanıyabilir. Şimdi, seçilen bazı örnekler üzerinden Nisâ 4/159 âyetinin Türkçe meâllerde nasıl ele alındığına değinelim.

3.2.1. Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri

Kur'an Yolu meâli: "Ehl-i kitap'tan her biri ölümünden önce ona mutlaka iman edecektir; o da kıyamet gününde onlara şahit olacaktır."⁴⁵

Kur'an Yolu'nda âyet hakkında yapılan izah: "Bu âyet iki şekilde anlamaya müsaittir: **1.** "Hz. İsa'nın ölümünden önce..." Bu anlayış ve yorum 'onun ölmediği, semada ineceği günü beklediği' inancına delil kılınmıştır. Ancak Hz. İsa âhir zamanda yeryüzüne indiğinde yaşamakta olan Ehl-i kitap, gelmiş geçmiş bütün Yahudiler ve Hıristiyanlar olmadığı için bu anlayış/yorum, âyetin açık manasına ters düşmektedir. **2.** 'Her bir Ehl-i kitap mensubu kendi ölümünden önce...' Bu anlayışa göre Allah, kulu ve elçisi İsa'ya bir lütuf ve teselli olarak her bir Yahudi ve Hıristiyan'a, son nefeslerini verirken gerçeği gösterecek, Yahudiler onun peygamber olduğuna, Hıristiyanlar da Allah'ın oğlu değil, peygamberi ve elçisi olarak gönderildiğine inanacaklardır. Âhir nefeste gerçekleşecek olan bu yeis hâli imanı, hayattan ümit kesildikten sonraki inanma onlara bir fayda sağlamayacaktır."⁴⁶

Kur'an Yolu tefsirinde âyetteki ilk zamir Hz. 'İsâ'ya ikinci zamir ise ehlikitaptan her bir ferde râci kılınarak yorumlanmaktadır. Türkçe yazılan birçok meâl ve tefsirde âyet aşağı yukarı benzer muhtevada çevrilmektedir.

3.2.2. Erhan Aktaş Meâli

Erhan Aktaş meâli: "Ölmeden önce Kitap Ehl-i'nden ona **(1. dipnot)** inanmayacak kimse yoktur. **(2. dipnot)** Kıyamet Günü onlar hakkında tanık olur."⁴⁷

Aktaş'ın dipnot açıklamaları: "**1.** Nebi Muhammed'e **2.** 'Ayet, Ehl-i Kitap'ın ölüm gelmeden önce Nebi Mu-

44 Hikmet Zeyveli, *Mucize ve Gayb* (İstanbul: KURAMER Yayınları, 2022), 140.

45 *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, çev. Hayrettin Karaman vd. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012), Nisâ 4/159.

46 Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 179.

47 *Kerim Kur'an Türkçe Çeviri*, çev. Erhan Aktaş (Ankara: Dumat Ofset Matbaacılık, 2016), Nisâ 4/159.

hammed'e inanması gerektiğini haber kipiyle bildirmektedir.' Buna göre ayet, 'Kitap Ehli'nden herkes ölmeden önce Nebi Muhammed'e mutlaka inanmalıdır anlamında olmaktadır.'"⁴⁸

Aktaş'ın meâlinde âyetteki ilk zamirin Hz. Muhammed'e ikinci zamirin ehlikiptan her bir ferde râci kılınarak yorumlandığı görülmektedir. Aktaş bu âyet hakkındaki yorumunu önceki tercihinine dair dipnotta herhangi bir açıklamaya yer vermeksizin sonraki baskılarda Kur'an Yolu meâliyle mutabık bir muhtevada şu şekilde revize etmiştir: "Kitap Ehli'nden her biri ölümünden önce ona inanmak zorundadır. Kıyamet günü O onlar hakkında tanık olur." (Nisâ4/159)⁴⁹

Aktaş'ın âyetteki ilk zamirin Hz. Muhammed'e râci olduğu yönündeki sonradan revize ettiği yoruma benzer bir yaklaşıma İbrahim Sarmış'a ait bir makalede de rastlanmaktadır. Sarmış Nisâ 4/159 âyetinde mevzubahis edilen kişinin Hz. 'İsâ değil Hz. Muhammed olduğunu savunmakta ve âyetteki her iki zamirin de Hz. 'İsâ'ya değil Hz. Muhammed'e râci olduğunu ifade etmektedir. Ona göre âyet, son peygamber olarak ehlikiptan herkesin ölüm gelmeden önce Hz. Muhammed'e inanması gerektiğini haber kipiyle bildirmektedir. Sarmış'a göre âyet "Kitap Ehli'nden herkes, ölmeden önce, ona (Muhammed'e) mutlaka inanmalıdır." anlamına gelmektedir.⁵⁰ Dikkat edilirse Sarmış âyetteki her iki zamirin de Hz. Muhammed'e râci kılınarak yorumlanmasını savunmasına rağmen verdiği meâlde ikinci zamiri "موتته" "ehlikiptan herkese" râci kılarak çevirmektedir. Oysa âyetteki her iki zamirin de Hz. Muhammed'e râci kılınması, âyetin "Kitap Ehli'nden herkes, Hz. Muhammed'in ölümünden önce, ona (Muhammed'e) mutlaka inanmalıdır." biçiminde çevrilmesini gerektirmektedir. Öte yandan hem Aktaş hem de Sarmış "لَيُؤْمِنَنَّ" ifadesindeki lâm-ı ibtidâyı emir anlamında yorumlamaktadır.

3.2.3. Edip Yüksel Meâli

Edip Yüksel meâli: "Kendilerine kitap verilenlerden her biri ölümünden önce bu gerçeği onaylamak zorundadır. Diriliş Günü ise o onlara karşı tanık olacaktır."⁵¹

Yüksel'in meâlinde âyetteki ilk zamirin açık biçimde belirtilmemiş olmakla birlikte bir önceki âyetteki Hz. 'İsâ'nın yükseltilmesi (ref^c) ifadesindeki masdar'a râci kılındığı tahmin edilebilir. Bu çeviri daha önce Tahir b. 'Âşûr'dan naklettiğimiz yorumla uyumludur. Ayrıca âyetteki lâm-ı ibtidâ'nın emir lâmı olarak kabul edildiği ve ikinci zamirin ehlikiptan her bir ferde râci kılınarak çeviri yapıldığı anlaşılmaktadır. Yüksel, meâlinin eski baskılarında ise âyeti şu şekilde çevirmiştir: "Kendilerine kitap verilenlerden her biri ölümünden önce ona inanmak zorunda idi. Diriliş Günü ise o onlara karşı tanık olacaktır."⁵² Bu durum âyetteki lâm-ı ibtidâ'nın yazar tarafından emir anlamında yorumlandığının teyidi olarak okunmaya müsaittir.

3.2.4. Mustafa İslamoğlu Meâli

Mustafa İslamoğlu meâli: "Nitekim (İsa'yı biz öldürdük diyen) (1. dipnot) kitap ehli Yahudilerden hiç kimse yoktur ki, onun ölümü (2. dipnot) arefesinde bu gerçeği (3. dipnot) tasdik etmiş olmasın. Zira Kıyamet Günü de o onlar aleyhine şahitlik yapacaktır."⁵³

İslamoğlu'nun dipnot açıklamaları: "1. 157. âyetteki kendi itiraflarına dayanarak. 2. Yani: "İsa'nın ölümü.." Mevtihi'deki zamir İsa'yı gösterir... 3. İsa'nın öldürülmediği gerçeğini. Daha derinde, İsa ile ilgili yaratılış ve ölüm hakikatini..."⁵⁴

İslamoğlu meâlinde ilk zamirin Hz. 'İsâ'nın öldürülmediği gerçeğine ikinci zamirin ise Hz. 'İsâ'ya râci kılınarak yorumlandığı görülmektedir. Burada yazarın âyetteki ilk zamiri önceki âyetteki bir fiilin masdarına râci kılarak şahıs zamiri olarak mı yoksa 'İsâ'nın Yahudiler tarafından öldürülmediğine işaretle işaret zamiri olarak mı yorumladığı açık değildir. Burada asıl dikkat çeken yön "Yahudilerden her bir ferden Hz. 'İsâ'nın ölümü arefesinde onun öldürülmediği gerçeğine inanacak olması"nın ifade edilmesidir. İslamoğlu'nun burada âyeti Nüzûl-ü 'İsâ mevzuyla ilişkilendirip ilişkilendirmediğine dair bir izahı bulunmadığından "Hz. 'İsâ'nın ölümü arefesinde" ifadesiyle neyi kastettiği tam anlaşılmamaktadır.

48 Aktaş, *Kerim Kur'an Türkçe Çeviri*, 117.

49 *Kerim Kur'an Türkçe Çeviri*, çev. Erhan Aktaş (Ankara: Emsal Matbaa, 2022), Nisâ 4/159.

50 İbrahim Sarmış, "Bazı Ayetlerin Çevrilmesi ve Yorumlanması Üzerine", *EskiYeni Dergisi* 23 (2013), 219-220.

51 *Mesaj (Kur'an Çevirisi)*, çev. Edip Yüksel (İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2013), Nisâ 4/159.

52 *Mesaj (Kur'an Çevirisi)* (Erişim 15 Şubat 2024), Nisâ 4/159.

53 *Hayat Kitabı Kur'an-Nüzul Sırasına Göre*, çev. Mustafa İslamoğlu (İstanbul: Düşün Yayınları, 2010), Nisâ 4/159.

54 İslamoğlu, *Hayat Kitabı*, 889.

3.2.5. Abdulkadir Şener vd. Yüce Kur'an ve Açıklamalı-Yorumlu Meâli

Abdulkadir Şener vd. meâli: “İyi bilin ki, (İsa'yı çarmığa gererek öldürdüklerini iddia eden) Yahudilerden bir kısmı (bütün gerçeklerin açıkça gösterildiği) **(1. dipnot)** ölüm anında İsa'ya (onun çarmıha gerilmediğine ve gerçek bir peygamber olduğuna) inanacaktır. İsa da kıyamet günü (hakkında gerçek dışı iddialarda bulunanların) aleyhlerinde şahitlik edecektir.”⁵⁵

Abdulkadir Şener vd. dipnot açıklaması: “1. İslam inancına göre, ölümü anında kişiye bütün imanî hakikatler ve âhiretteki durumu açıkça gösterilir. Kişi o anda gerçeği görüp onlar, inanmak ister. Fakat o hâldeyken iman etmenin bir faydası yoktur.”⁵⁶

Bu çalışmada ilk dikkati çeken yön âyetteki ehlikitap teriminin tüm Yahudiler yerine onlardan belirli bir gruba tahsis edilerek (Yahudilerden bir kısmı...) yorumlanmasıdır. Buna göre âyetteki ikinci zamir Yahudilerden bir gruba ilk zamir ise Hz. İsa'ya râci kılınarak çevrilmiştir. Parantez arası açıklamalar hariç tutulursa ilgili âyetin Kur'an Yolu meâlinde ve Türkçe meâllerin genelinde tercih edilen yaygın yorumuyla bu meâl arasında bariz bir fark yoktur. Ancak meâlin önceki baskılarında tercih edilen yorum yeni baskısındakine nazaran hayli farklıdır. Burada önemine binaen ilgili yorumu nakletmek istiyoruz.

Abdulkadir Şener vd. meâli (2014 baskısı): “Nitekim İsa, Kitab Ehlinden bir kısmının, ölmeden önce kendisine inanacağını (ve Allah'ın hükümlerinin gerçekleştiğini göreceğini) söylemiştir. **(1. dipnot)** İsa kıyamet günü de (hakkındaki gerçek dışı iddialarda bulunanların) aleyhlerinde şahitlik edecektir.”⁵⁷

Dipnot açıklaması: “Bu âyet Hıristiyanlar arasında yaygın olan bir inanca da işaret etmektedir. Bkz. Matta, 16/28; Markos, 9/1.”⁵⁸

Burada tercih edilen yorumda âyet, Hz. İsa'nın yaşadığı dönem muhataplarına kendi ölümünden önce içlerinden bir grubun kendisine iman edeceğini ve Allah'ın hükümlerinin gerçekleştiğini göreceğini haber vermesiyle ilişkilendirilmektedir. Âyetteki her iki üçüncü tekil şahıs zamirinin Hz. İsa'ya râci yorumlandığı bu yorumda İncil'deki bazı bölümlere de referansta bulunularak âyetin bağlamıyla uyumlu olmayan bir çeviri yapıldığı görülmektedir.

Daha önce Mustafa Öztürk ve Erhan Aktaş meâllerinde rastladığımız önceki baskılarda farklı yorumlanan/çevrilen âyet meâllerine yeni baskılarda işaretle bulunmama zaafına bu çalışmada da rastlanmaktadır. Bu durum meâl yazarlarının bir konu hakkındaki kanaatlerinin sağlıklı şekilde aktarımına engel teşkil etmektedir. Zira araştırmacılar her daim onlarca baskısı yapılan meâl çalışmalarındaki baskılar arasındaki tüm farklılıkları tek tek tespit edip ilgili çevirmene ondan sonra referansta bulunmalarını beklemek hakkaniyetli bir beklenti olmasa gerektir. Bu bakımdan meâl yazarlarının akademik araştırmaları nazar-ı itibara alarak eserlerindeki benzeri değişikliklere güncel baskılarında işaret etmeleri zaruriyet arz etmektedir.

3.2.6. Hasan Elik ve Muhammed Coşkun'un Tevhit Mesajı

Elik ve Coşkun'un meâli: “Aksine Allah onun, ölüm anı gelince canını almış ve cennetteki yüce makamına yükseltmiştir. Doğrusu İsa hakkındaki gerçek budur, fakat onlar ömürleri boyunca bu konuda şüpheden kurtulamamışlardır. **(1. dipnot)** Zaten İsa, kıyamette onlar aleyhinde şahitlik edecek ve inkârcı olduklarını ifade edecektir.”⁵⁹

Dipnot açıklaması: “1. Bu ifade genellikle, “Ehl-i kitap'tan herkes, ölmeden önce İsa'ya iman edecektir” şeklinde ya da “İsa ölmeden önce Ehl-i kitap'tan herkes ona iman edecektir” şeklinde anlaşılır. Burada tartışma “موتہ” ifadesindeki zamirin merciinden kaynaklanır. Ancak bu görüşlerin her ikisinde de âyetin devamının göz ardı edildiği ortadadır. Nitekim âyetin devamında, “İsa kıyamette onların aleyhine şahitlik edecektir.” deniliyor. Eğer onlar ölmeden önce iman edecek olsalar, o zaman İsa'nın onların aleyhine şahitlik etmesi ne anlama gelir? Râzî, buna cevap olarak, onların son nefeste iman ettikleri için mümin sayılmayacaklarını söyler. Dolayısıyla burada onların “iman etmeleri” değil, son nefeslerine kadar inkâr etmeleri vurgulanıyor demektir. Doğrusunu Allah bilir.”⁶⁰

Bu çalışmada âyetteki ilk zamirin Hz. İsa hakkındaki gerçeğe ikinci zamirin ise tüm ehlikitaba râci kılınarak çevrildiği anlaşılmaktadır. Burada ehlikitap mensuplarının ömürleri boyunca şüpheden kurtulamayacakları şey “İsa'nın

55 *Yüce Kur'an ve Açıklamalı-Yorumlu Meali*, çev. Abdulkadir Şener vd. (Ankara: TDV Yayınları, 2016), Nisâ 4/159.

56 Abdulkadir Şener vd., *Yüce Kur'an ve Açıklamalı-Yorumlu Meali*, 102.

57 *Yüce Kur'an ve Açıklamalı-Yorumlu Meali*, çev. Abdulkadir Şener vd. (Ankara: TDV Yayınları, 2014), Nisâ 4/159.

58 Abdulkadir Şener vd., *Yüce Kur'an ve Açıklamalı-Yorumlu Meali*, 126.

59 *Tevhit Mesajı*, çev. Hasan Elik-Muhammed Coşkun (İstanbul: İFAV Yayınları, 2016), Nisâ 4/159.

60 Hasan Elik-Muhammed Coşkun, *Tevhit Mesajı*, 289.

ölüm anı gelince vefat edip cennetteki yüce makamına yükseltilmesi” olarak tasvir edilmektedir. Hatırlanacak olursa Muhammed Ali ve onunla bu hususta mutabık diğer meâllerde, “Ehlikitaptan ya da Yahudilerden her birinin ölene değin 'İsâ'nın çarımha gerilerek öldürüldüğüne inanacakları” âyetteki ilk zamirin işaret zamiri olarak yorumlanmasıyla izah edilmektedir. Burada da zamirin “İsa hakkındaki gerçek” ifadesine râci kılınması ilgili zamirin işaret zamiri anlamında yorumlanmış olma ihtimalini akla getirmektedir. Bu da Tâhir b. 'Âşûr'un yorumuyla mutabık bir yaklaşımdır. Bununla birlikte Tevhit Mesajı'nda âyetteki üçüncü tekil şahıs zamirlerinin yorumlanışına dair herhangi bir açıklamaya yer verilmemesi yazarlarının mevzuaya dair kanaatlerini tespit etmeyi güçleştirmektedir.

3.2.7. Tuncer Namlı'nın Kur'an Aydınlığı Kronolojik Kur'an Meâli

Tuncer Namlı meâli: “Onun ölümünden öncesi hakkında anlatılanlara Kitap Ehlinden inanmayan yoktur. (1. Dipnot) Oysa İsa, kıyamet günü onlar aleyhinde şahidlik edecektir.”⁶¹

Dipnot açıklaması: “Kanaatimizce ‘Gable mevtihi’ ifadesi, Hz. İsa'nın vefat ettirilip Allah katına yükseltilmesi öncesine işaret ederken, ‘bihî’deki zamir, o dönemle ilgili anlatılan efsaneye, ‘le-yü’minenne’ kelimesi de Kitap ehlinin konuyla ilgili yanlış inançlarına işaret etmektedir. Tefsircilerin çoğu, ‘le-yü’minenne’ kelimesini kavramsal anlamda Hz. İsa'ya iman olarak değerlendirdikleri için ayetin anlamını izah etmekte zorlanmışlardır. Çünkü bu ayet geldiğinde Hz. İsa, dünyasını çoktan değiştirmişti ve Yahudiler onu inkâr ediyorlardı. Durum bugün de değişmediğine göre Kitap ehlinin tamamı Hz. İsa'ya nasıl inanmış olur? Tefsirciler, ayete verdikleri anlamın oturmadığını hissettikleri için Hz. İsa'nın kıyametten önce geleceğini, Yahudilerin de ölmeden önce ona inanacaklarını söylemişlerdir. (Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*). Aslında bu yorumlar, İncil'in sonuna ‘Esinlenme/vahiy’ adıyla eklenen Yuhanna'nın eskatolojik rüyalarına dayanmaktadır...”⁶²

Namlı, âyetteki birinci zamirin Hz. 'İsâ'nın ölümü öncesine dair anlatılan efsaneye ikinci zamirin ise Hz. 'İsâ'nın vefatından önceki döneme işaret ettiğini söylemektedir. Bu durumda âyette ikinci zamirin yer aldığı ifadenin atf-ı beyân anlamında Hz. 'İsâ'ya râci kılınarak yorumlandığı anlaşılmaktadır. Âyetteki ilk zamirin ise tıpkı Muhammed Ali'nin meâlinde işaret edildiği üzere işaret zamiri olarak yorumlandığı görülmektedir. Buna göre ilgili zamir, “Hz. 'İsâ'nın ölümü öncesine dair anlatılan efsane”ye râci olmaktadır. Yazar bu efsaneye tam olarak ne kastedildiğini, üçüncü tekil şahıs zamirinin söz konusu efsaneye nasıl delalet ettiğine dair herhangi bir gramatik izahta bulunmamaktadır. Yine çalışmada ilk zamirle Hz. 'İsâ hakkındaki efsaneye işaret edilmişken ikinci zamirin atf-ı beyân olarak Hz. 'İsâ'nın ölümü öncesine işaret etmesine neden gerek duyulmuş olabileceğine dair de bir açıklama mevcut değildir.

Namlı'nın yorumuna göre âyet, Yahudiler ve Hristiyanlardan her birinin Hz. 'İsâ'nın ölümü öncesine dair anlatılan efsaneye inandıklarını haber vermektedir. Yazarın dipnot açıklamasında “le-yü' minenne” fiilinin ehlikitabın konuyla ilgili yanlış inançlarına işaret ettiğini söylemesi de ayrıca izaha muhtaçtır. Zira bu fiilden ancak ehlikitabın bir şeye inandığı/inanacağı anlamına ulaşılabilir. Dolayısıyla fiilin anlamı inanılacak şeyin muhtevası hakkında (doğru ya da yanlış) fikir yürütmeye imkân vermemektedir.

Yine dipnot açıklamasında Namlı “Hz. 'İsâ'nın kıyametten önce geleceği ve Yahudilerin de ölmeden önce ona inanacakları” yönündeki yorumların âyete verdikleri anlamın oturmadığını hisseden müfessirlere ait olduğunu ileri sürmektedir. Yazara göre bu yorumlar İncil'in sonuna “Esinlenme/Vahiy” adıyla eklenen Yuhanna'nın eskatolojik rüyalarına dayanmaktadır. Yazarın müfessirlere isnat ettiği “Nüzûl-ü 'İsâ” mevzusuna ait bilgilerin senedli formda Hz. Muhammed'e ve sahabeye izafe edilerek nakledilen rivâyetler olduğu bilinmektedir. Kanaatimizce bu rivâyetleri tetkik etmeden âyeti anlamlandırmada güçlük çektikleri için bunları bizzat müfessirlerin ortaya attığını ima etmek ilmî bir tutum değildir. Bununla birlikte Tuncer Namlı'nın meâlinde âyetteki ilk zamirin delalet ettiği efsaneden maksat Yahudilerin Hz. 'İsâ'nın çarımha gerilerek öldürüldüğü yönündeki iddialarıysa burada diğer meâllere nispetle daha isabetli bir yorumun ortaya koyulduğu ifade edilebilir.

3.2.8. Muḥammed 'Âbid el-Câbirî'nin Fehmu'l-Kur'ân'ı

Câbirî'nin tefsiri: “Ehlikitaptan (Yahudiler) hiç kimse yoktur ki ölümünden önce, (beklenen Mesih olarak) ona iman edecek olmasın. (Ancak daha sonra 'İsâ'yı öldürdüklerini sanarak onu inkâr etmişler ve onu beklenen Mesih olarak görmekten vazgeçmişlerdir.) Kıyamet günü, 'İsâ onların aleyhine şahit olacaktır.”⁶³

61 *Kur'an Aydınlığı Kronolojik Kur'an Meâli*, çev. Tuncer Namlı (Ankara: Fecr Yayınları, 2022), Nisâ 4/159.

62 Tuncer Namlı, *Kur'an Aydınlığı Kronolojik Kur'an Meâli*, 941-943.

63 Muḥammed 'Âbid el-Câbirî, *Fehmu'l-Kur'ânî'l-Hakîm et-tefsîru'l-vâdîh ḥasebu tertîbi'n-nuzûl* (Dârü'l-Beydâ: Dârü'n-Neşri'l-Mağribiyye, 2009), III/240.

Câbirî, âyetteki her iki zamiri Hz. 'İsâ'ya râci kılarak yorumlamaktadır. Tefsirlerde genellikle Nüzûl-ü 'İsâ mev-zusuyla ilişkilendirilen âyetteki ikinci zamirin Hz. 'İsâ'ya döndüğü yönündeki tercih burada Hz. 'İsâ'nın Yahudiler tarafından beklenen Mesih olarak kabul edilmesiyle açıklanmaktadır. Câbirî, parantez arası açıklamalarından da an-laşılacağı üzere Yahudilerden her birinin 'İsâ'nın yaşadığı dönemde onun Mesihliğine iman ederken daha sonra onu öldürdüklerini sanarak bu kabulden vazgeçtiklerini ifade etmektedir. Kanaatimizce muhtevayı Hz. 'İsâ'nın yaşadığı dönemle sınırlaması ve âyetin bağlamı dikkate alındığında, Câbirî'ye ait bu yorum gramatik olarak mümkün olmakla birlikte ulaştığı netice bakımından çok isabetli görünmemektedir.

3.2.9. İhsan Eliaçık Meâli

Eliaçık meâli: “Önceki çağlarda kendilerine kitap verilenler, yaşadıkları sürece onun davasının kesinlikle yok edilemeyeceğini görecekler. Kıyamet gününde de aleyhlerine şahit olacaktır.”

Dipnot açıklaması: “Harfî harfine: ‘Ehl-i kitaptan olanlar, ölmeden önce ona mutlaka inanacak.’”⁶⁴

Eliaçık'ın âyetteki ilk zamiri Hz. 'İsâ'nın davasının yok edilemeyeceğine ikinci zamiri ise ehlikitaba râci kılarak yorumladığı görülmektedir. Buna göre ilk zamir işaret zamiri olarak kabul edilmiş olsa gerektir. Ancak çalışmada ne bu hususa ne de ilgili zamirin Hz. 'İsâ'nın davasının yok edilemeyeceği anlamına nasıl delalet ettiğine dair bir izaha yer verilmektedir.

3.2.10. Sadık Türkmen Meâli

Türkmen meâli: “(İsa diye birini çarmıha geldikleri zaman) Kitap Ehli Museviler'den hiç kimse yoktu ki; onu (öldürülenin İsa olmadığını) bilip iman etmiş olmasın. Kıyamet günü o (İsa) onların aleyhine şahit olacaktır.”⁶⁵

Türkmen, âyetteki ilk zamiri “o” zamiriyle karşılamış ancak parantez arası açıklamada “çarmıha gerilerek öldürülenin İsa olmadığı” ifadesini kullanarak ilgili zamirin bir şahıs zamiri değil işaret zamiri olarak yorumlandığı yönünde bir imada bulunmuştur. Çeviride âyetteki ikinci zamirin nereye râci kılındığı ise açık değildir. Türkmen, bu yorumuyla âyeti Hz. 'İsâ'nın çarmıha gerildiği zamanla ilişkilendirmekte ve böylece Yahudilerin, çarmıha gererek öldürdüklerini iddia ettikleri kişinin Hz. 'İsâ olmadığını bildiklerinin haber verilmesi gayesine matuf olduğunu ileri sürmektedir. Ancak çalışmada âyetteki ilk üçüncü tekil şahıs zamirinin “öldürülenin İsa olmadığı” anlamına nasıl delalet ettiğine ve ikinci zamirin nereye râci yorumlandığına dair net bir izahın bulunmaması, yazarın meâline yansıttığı neticeye nasıl ulaştığını tespit etmeye imkân tanımamaktadır.

Sonuç

Çalışmada gerek klasik döneme ait kaynaklardan gerekse Türkçe meâllerden Nisâ 4/159 âyetinin yorumlanışına dair verilen örnekler, bu âyetin müşkilü'l-Kur'an kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koyan net bir tablo sunmaktadır. Kanaatimizce âyetin anlaşılmasında işkâle sebep olan başlıca âmiller bağlamını ve ihtiva ettiği şahıs zamirlerinin bazı durumlarda işaret zamiri olarak da kullanıldığını yeterince dikkate almamaktan kaynaklanmaktadır. Zira hemen öncesindeki ve sonrasındaki âyetler dikkate alındığında (Nisâ 4/153-162), Nisâ 4/159 âyetinin Kur'an'da sıklıkla ehlikitap terimiyle karşılanan ve Hz. 'İsâ'yı öldürdüklerini ileri süren Yahudilere karşılık geldiği rahatlıkla ifade edilebilir. Burada ana konuyu Yahudilerin bu iddiasının Kur'an tarafından yalanlanmasının oluşturduğu da izahtan varestedir.

Geriye âyetteki üçüncü tekil şahıs zamirlerinin kime veya nereye irca edileceği sorusunu cevaplamak kalmaktadır. Kanaatimizce ilgili zamirleri Hz. 'İsâ, Hz. Muhammed, Kur'an ve Allah'a irca eden yaklaşımlar âyetin delalet ettiği anlamı izah etmekten uzaktır. Yine “يُؤْمِنُونَ” fiilinin başında gelen lâm-ı ibtidâ emir anlamında değil Tahir b. 'Âşûr'un isabetle ifade ettiği gibi haberî manada kullanılmaktadır. Gerek Tâhâ Huseyn'in Kur'an'da zamirlerin kullanımına dair tespitleri gerekse Muhammed Ali'nin meâline yansıyan tercihi âyetteki işkâl durumunun giderilmesi için önemli bir teklif sunmaktadır.

Âyetteki ilk zamirin işaret zamiri olarak kabul edilerek Yahudilerin Hz. 'İsâ'nın ölümüne dair kanaatlerine irca edilerek yorumlanması âyetteki ikinci zamirin de şahıs zamiri olarak Yahudilerden her bir ferde döndürülmesi âyetin gayet isabetli bir yorumunu ortaya koymaya imkân tanımaktadır. Buna göre âyetin hem bağlamıyla hem de Arap dilinde üçüncü tekil şahıs zamirlerinin kullanılış üslubuyla en uyumlu yorumuna Muhammed Ali, Mustafa Öztürk

⁶⁴ Nüzul Sırasına Göre Yaşayan Kur'an Türkçe Meal/Tefsir, çev. İhsan Eliaçık (İstanbul: İnşâ Yayınları, 2014), Nisâ 4/159.

⁶⁵ İniş Sırasına Göre Kur'an; Akıl ve Bilim Işığında Türkçe Çeviri, çev. Sadık Türkmen (İstanbul: Sadık Türkmen Yayınları, 2010), Nisâ 4/159.

ve Hikmet Zeyveli'nin çalışmalarında rastlandığı ifade edilebilir. Burada ehlikitap teriminin Yahudilerle sınırlı bir anlamda yorumlanması kanaatimizce Hristiyanları da kapsadığı yönündeki tercihe nispetle daha isabetlidir. Âyetin sonundaki “يَكُونُ” fiilinin bağlamına uygun yorumu da Hz. 'İsâ'ya râci kılınarak yorumlanmasıdır. Nitekim âyetteki ilk zamiri Hz. Muhammed'e irca etmeyi tercih eden müfessirler istisna tutulacak olursa müfessirlerin geneli “يَكُونُ” fiilinin fâilini Hz. 'İsâ olarak tayin etmiştir. Nisâ 4/159 âyetinin, nüzulü medenî döneme ait bir Kur'ân bölümü olduğu açıktır. Ancak kaynaklarda nakledilen bilgiler âyetin net bir tarihlendirmesini (gün, ay ya da yıl) yapmaya elverişli değildir.

Tefsir kaynaklarındaki dirayet ağırlıklı tevillerin bazı durumlarda bir âyetin yegane yorumu olarak kabul edilmesi ve âyetlerin sahip olduğu gerek metin içi gerekse metin dışı bağlamları dikkate alındığında kazanması muhtemel sınırlı sayıda anlamın birtakım nedenlerle ihmal edilerek yerlerine maksadı aşan yorumların ihdas edilmesinin yol açtığı sorunların Nisâ 4/159 âyetinin yorumlanması örneğinde ele alındığı bu çalışma, müstakil âyetlerin tetkik edilmesi üzerine yoğunlaşan akademik araştırmaların önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Öte yandan meâllerden verdiğimiz örnekler herhangi bir çevirmenin bir âyet hakkında kanaatini doğru biçimde tespit etmenin ne kadar güç olduğunu ortaya koymuştur. Özellikle birden fazla baskısı yapılan ve yeni baskılarda güncellenen hususlara işaret edilmeyen meâllerde bir çevirmene ait meâlin hangi baskısındaki çeviri tercihinin dikkate alınması gerektiği büyük bir soru işaretidir. Bundan dolayı meâl yazarlarının, eserlerinden sağlıklı alıntılama yapılabilmesi için önceki baskılarda mevcut olup sonraki baskılarda güncelleme ihtiyacı duydukları çeviri tercihlerini sunarken araştırmacıları ilgili değişiklik hakkında bilgilendirmelerinin zaruri olduğu görülmüştür.

Kur'ân bölümlerinin tümünü topyekûn çevirmek ya da tefsir etmeye kalkışmadan önce anlaşılmasında güçlük çekilen (muşkil) âyetlerden başlayarak tekil âyet ya da âyet gruplarının kapsamlı ele alındığı çalışmalara öncelik verilmesi büyük ehemmiyete sahiptir. Tefsir, hadis ve Arap dili belagati bilim dalları arasında yürütülecek multidisipliner çalışmalara ağırlık vermenin bu cihetten tefsir araştırmalarına büyük katkı sağlayacağı aşikardır. Bu bağlamda disiplinler arası ele alınması gereken konuların başında, tefsir rivâyetlerinin sened ve metin bakımından incelenerek bilgi değerinin ortaya koyulması ve mevcut Arap dili gramerinin Kur'ân'da cari üsluplarla ne derece örtüştüğünün sağlıklı bir tetkikinin yapılmasının yer aldığı değerlendirilebilir.

Kaynakça

Ahmed b. Hanbel, Ebû 'Abdullâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Musned*. nşr. Şu'ayb el-'Arnavût vd. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 2001.

el-Âcurrî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Huseyn b. 'Abdullâh el-Bağdâdî. *eş-Şerî'a*. nşr. 'Abdullâh b. 'Umar b. Suleymân ed-Demîcî. Riyad: Dâru'l-Vaţan, 1999.

el-'Ayyâşî, Ebû'n-Nađr Muhammed b. Mes'ûd. *Tefsîru'l-'Ayyâşî*. nşr. Hâşim er-Resûlî. Tahran: Mektebetu'l-'İlmiyye, ts.

el-Buhârî, Ebû 'Abdullâh Muhammed b. İsmâ'îl. *el-Câmi'u'l-musnedu's-saħîhu'l-muħtaşar*. nşr. Muhammed Zuhayr en-Nâsır. Beyrut: Dâru Tavķi'n-Necât, 2001.

el-Câbirî, Muhammed 'Âbid. *Fehmu'l-Kur'âni'l-Hakim et-tefsîru'l-vâğih hasebu tertibi'n-nuzul*. Dâru'l-Beydâ: Dâru'n-Neşri'l-Mağribiyye, 2009.

Ettâfeyyiş, Muhammed b. Yûsuf. *Tefsîru't-tefsîr*. thk. İbrahim b. Muhammed Talây. Muskat: Vizâratu't-Turâş ve's-Şekâfe, 2004.

el-Ferrâ', Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd ed-Deylemî. *Me'âni'l-Kur'an*. nşr. Ahmed Yûsuf en-Necâtî vd. Kahire: Dâru'l-Mişiyye, ts.

el-Hâkim, Ebû 'Abdullâh Muhammed b. 'Abdullâh en-Nisâbûrî. *el-Mustedrek âle's-saħîhayn*. nşr. Heyet. Kahire: Dâru't-Te'sîl, 2014.

Hayat Kitabı Kur'an-Nizul Sırasına Göre, çev. Mustafa İslamoğlu. İstanbul: Düşün Yayınları, 2. Basım, 2010.

Heyet. *el-Muşhaf ve kıra'atuhu*. ed. 'Abdulmecîd eş-Şerefi. Tunus: Mu'minûne bilâ Hudûd li'n-Neşr ve't-Tevzî', 2016.

Huseyn, Tâhâ. "Kur'an-ı Kerîm'de Üçüncü Şahıs Zamîrinin İşaret Zamîri Olarak Kullanılışı", çev. Mehmed Said Hatiboğlu. *İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (1960), 149-163.

İbn 'Âşûr, Muhammed b. Tâhir. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. Tunus: ed-Dâru't-Tûniyye, 1984.

İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed 'Abdurrahman b. Muhammed er-Râzî. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*. nşr. Es'ad Muhammed et-Tayyib. Riyad: Mektebetu Nizâr Muştafâ el-Bâz, 1998.

İbn Keşîr, Ebû'l-Fidâ' İsmâîl b. 'Omer b. Keşîr ed-Dimeşķî. *Kıssa'u'l-enbiyâ*. nşr. Muştafâ 'Abdulvâhid. Kahire: Dâru't-Te'lîf, 1968.

İbn Keşîr, Ebû'l-Fidâ' İsmâîl b. 'Omer b. Keşîr ed-Dimeşķî. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*. nşr. Sâmi b. Muhammed Selâme. Riyad: Dâru Tayyibe, 1999.

İbn Kuteybe, Ebû Muhammed 'Abdullâh b. Muslim b. Kuteybe ed-Dîneverî. *Ėarîbu'l-Kur'an*. nşr. Ahmed Şakr. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1978.

İbn Teymiyye, Ebû'l-'Abbâs Ahmed b. 'Abdulhâlim el-Harrânî. *el-Cevâbu's-saħîh limen beddele dine'l-Mesîh*. nşr. Alî b. Hasen vd. Riyad: Dâru'l-Âsîme, 1999.

İniş Sırasına Göre Kur'an; Akıl ve Bilim Işığında Türkçe Çeviri. çev. Sadık Türkmen. İstanbul: Sadık Türkmen Yayınları, 1. Basım, 2010.

el-Kârî', Hârûn b. Mûsâ. *el-Vucûh ve'n-nezâ'ir fi'l-Kur'an*. nşr. Hâtim Şâlih ed-Dâmin. b.y.: Vizâretu's-Şekâfe ve'l-İ'lâmi'l-'Irâkıyye, ts.

Kâdî 'Abdulcebbâr, Ebû'l-Hasen 'Abdulcebbâr b. Ahmed el-Hemedânî. *Tenzîhu'l-Kur'an 'ani'l-me'tâ'in*. Beyrut: Dâru'n-Nahđâti'l-Hadışiyye, 2005.

Kerim Kur'an Türkçe Çeviri. çev. Erhan Aktaş. Ankara: Dumat Ofset Matbaacılık, 4. Basım, 2016.

Kerim Kur'an Türkçe Çeviri. çev. Erhan Aktaş. Ankara: Emsal Matbaa, 12. Basım, 2022.

Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, çev. Hayrettin Karaman vd. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1. Basım, 2012.

Kur'an-ı Kerîm Meâli (Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri). çev. Mustafa Öztürk. İstanbul: Düşün Yayınları, 3. Basım, 2011.

Kur'an-ı Kerîm Meâli (Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri). çev. Mustafa Öztürk. İstanbul: Düşün Yayınları, 1. Basım, 2012.

el-Ėummî, Ebû'l-Hasen 'Alî b. İbrâhîm. *Tefsîru'l-Ėummî*. nşr. es-Seyyid Tayyib el-Müsevî. Ėum: Dâru'l-Kitâb, 1967.

el-Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed. *Te'vîlâtü ehli's-sunne*. nşr. Mecdî Bâsellûm Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2005.

el-Meclisî, Muhammed Bâkır. *Bihâru'l-envâr*. Beyrut: Muessesetu'l-vefâ, 1983.

Mesaj (Kur'an Çevirisi) Erişim 15 Şubat 2024. <https://acikkuran.com/4/159>

Mesaj (Kur'an Çevirisi), çev. Edip Yüksel. İstanbul: Ozan Yayıncılık, 6. Basım, 2013.

Miskîn, İdrîs. *Cuhûdu'l-Karâfi fi't-tefsîr*. Fes: Sîdî Muhammed b. 'Abdullah Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2000.

Mucâhid b. Cebr, Ebû'l-Haccâc el-Kureşî. *Tefsîru Mucâhid*. nşr. Muhammed 'Abdu's-Selâm Ebû'n-Nîl. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-İslâmî, 1989.

Muâtil b. Suleymân, Ebû'l-Hasen el-Belhî. *el-Vucûh ve'n-nezâ'ir*. nşr. Hâtim Şâlih eđ-Dâmin. Dubai: Câmi'a-tu'l-Mâcid, ts.

Nüzul Sırasına Göre Yaşayan Kur'an Türkçe Meal/Tefsîr. çev. Eliaçık, İhsan. İstanbul: İnşâ Yayınları, 5. Basım, 2014.

Sa'îd b. Mansûr, Ebû 'Osmân el-Horâsânî. *et-Tefsîr min suneni Sa'îd b. Mansûr*. nşr. Sa'd b. 'Abdullâh b. 'Abdulâzîz Âl-i Hamîd. Riyad: Dâru's-Samî'î, 1997.

Sarmış, İbrahim. "Bazı Ayetlerin Çevirisi ve Yorumlanması Üzerine". *Eskiye Dergisi* 26 (Mayıs 2013), 203-240.

eş-Şa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm. *el-Keşf ve'l-beyân*, nşr. Heyet. Cidde: Dâru't-Tefsîr, 2015.

es-San'ânî, Ebû Bekr 'Abdurrezzâk b. Hemmâm. *Tefsîru 'Abdurrezzâk*. nşr. Maḥmûd Muhammed 'Abduh. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1999.

eş-Şevrî, Ebû 'Abdullâh Sufyân b. Sa'îd b. Mesrûk el-Kûfî. *Tefsîru's-Şevrî*. nşr. Ebû Ca'fer Muhammed. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1983.

es-Sulemî, Ebû Mervân 'Abdumelik b. Habîb. *Eşrâtu's-sâ'ati ve zihâbu'l-ahyâr ve beka'u'l-esrâr*. nşr. 'Abdullâh 'Abdumu'min el-Ġamârî el-Hasenî. Riyad: Eđvâ'u's-Selef, 2005.

es-Suyûtî, Celâluddîn 'Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *ed-Durru'l-mensûr*. Beyrut, Dâru'l-Fikr, ts.

eṭ-Ṭaberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmilî. *Câmi'u'l-beyân an te'vîli 'âyi'l-Kur'an*. nşr. 'Abdullâh b. 'Abdilmuhsin et-Turkî. Kahire: Dâru Hicr, 2001.

eṭ-Ṭabersî, Ebû 'Alî el-Faḍl b. el-Hasen. *Mecma'u'l-beyân*. b.y.: y.y., ts.

Tevhit Mesajı, çev. Elik, Hasan-Coşkun, Muhammed. İstanbul: İFAV Yayınları, 3. Basım, 2016.

The Holy Qur'an, çev. Muhammed Ali. Columbus, Ohio: Ahmadiyya Anjuman Isha'at Islam Lahore Inc., 5. Basım, 2000.

Yüce Kur'an ve Açıklamalı-Yorumlu Meali. Abdulkadir Şener vd. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 5. Basım, 2014.

Yüce Kur'an ve Açıklamalı-Yorumlu Meali. Abdulkadir Şener vd. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, (Gözden geçirilmiş 5. Basım), 2016.

ez-Zemaşerî, Ebû'l-Kâsım Maḥmûd b. 'Amr. *el-Keşşâf'an haḳâiki ğavâmiḳi t-tenzil*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1986.

Zeyveli, Hikmet. *Mucize ve Gayb*. İstanbul: KURAMER Yayınları, 2022.

Extended Abstract

The Qur'anic commentators disagreed about what the first 'به' and the second 'مُوتِهِ' third person singular pronouns in the phrase 'وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ' in the verse al-Nisâ 4/159 refer to. Although the view that the first pronoun in the verse refers to the Prophet 'Īsā is more widespread, there are some narrations and interpretations in the sources that the pronoun refers to the Prophet Muhammad. There are also some reports that the first pronoun in the verse may refer to Allah or the Qur'an. However, these interpretations are not considered to be very reliable compared to others. One of the features of Arabic grammar that should be taken into account in Qur'anic interpretation is related to determining the purpose of the third person singular pronouns. The general opinion is that these pronouns should in all cases be preceded by a noun that is compatible with it in number and gender. However, it is overlooked here that third person singular pronouns are also used as "demonstrative pronouns" in the Qur'an. This opens the door to incomplete or incorrect interpretations of many verses. A similar problem exists in the interpretation of the two pronouns "هو" used in the phrase "وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ" mentioned in the verse al-Nisâ 4/159.

Those who believe that the first pronoun in the verse refers back to the Prophet 'Īsā have two different approaches. According to the first group, who interpret both the first and second pronouns as referring to the Prophet 'Īsā, the relevant statement in the verse is: "Every one of the People of the Book or of the Jews will believe in the Prophet 'Īsā before his death." According to the second group, who interpret the first pronoun as referring to the Prophet 'Īsā and the second pronoun as referring to every one of the People of the Book: "Every one of the People of the Book or the Jews will believe in the Prophet 'Īsā before his death." While there are reports of both interpretations in tafsir sources, it is observed that the second interpretation is generally preferred in Turkish Qur'an translations. According to those who attribute the first pronoun to the Prophet Muhammad and the second to each of the people of the People of the Book, the verse means: "Each of the people of the People of the Book will believe in the Prophet Muhammad before his death". It can be stated that this third interpretation is the most controversial. The first point that draws attention here is that both third person singular pronouns in the verse are interpreted as "personal pronouns". Therefore, it can be stated that the scholars agree on the interpretation of the pronouns in these verses as "personal pronouns".

Some Qur'anic commentators, who accept that the third person singular pronoun in the second mention in the verse al-Nisâ 4/159 returns to the Prophet 'Īsā, have associated this issue with the narratives of the 'Nuzūl al-'Īsā', which mention that the Prophet 'Īsā will come to earth again in a period close to the Day of Resurrection. Considering the cerḥ and ta'dīl criteria of the classical hadīth methodology, it is clear that the authenticity of the narrations of Nuzūl-u 'Īsā cannot be doubted in terms of the senad. In fact, there are even findings that these narrations were transmitted at the level of tawaturat. However, when we look at the general content of the narratives of Nuzūl al-'Īsā, we see that they may have been influenced by the belief in a savior based on the expectation of a Messiah/Mahdī, which was observed both among the People of the Book and other societies. On the other hand, the basic narrative in these narratives contains some contradictions with the Qur'anic verse 'Āli al-'Imrān 3/55, which explicitly states that the Prophet 'Īsā was raised to the presence of God after his death, and other verses containing similar references. As a matter of fact, in the contemporary period, studies have been written on the basis of these contradictions, which indicate that the related narrations cannot be accepted as reliable. In our opinion, the narrations of 'Nuzūl-u 'Īsā' do not have sufficient information value to justify the assumption that the Prophet 'Īsā will reappear on earth close to the Day of Resurrection when evaluated in terms of textual criticism, if not in terms of senad. However, unless the issue is examined in a separate study by utilizing the new methodological proposals that emerged in the contemporary period and exceeded the possibilities offered by the classical hadīth methodology, it is inevitable that the evaluations to be made will be incomplete from a scholarly point of view. What we mean by this is that the narrations should be handled with a scientific perspective in terms of both senad and text, rather than subjective approaches such as subjecting the narrations to textual criticism and presenting them to the Qur'an and reason.

In this study, using qualitative research method, examples of the interpretation of the verse of Nisâ 4/159 in tafsir and Turkish Qur'an translations were analysed. The general tendency in commentaries and Turkish translations of the Qur'an is that the first of these pronouns should be applied to the Prophet 'Īsā as a personal pronoun, and the second should be applied to each member of the People of the Book or to the Prophet 'Īsā. As far as we have been able to determine, one of the most accurate interpretations of the third-person singular pronoun in the relevant verse, which causes a problem of understanding, is given in Muhammad Ali Lāhūrī's (d. 1951) commentary on The Holy Qur'an. Muhammad Ali (d. 1951), who argues in his commentary that the first pronoun "هو" in the verse al-Nisâ 4/159 refers to the "acceptance of 'Īsā's death by crucifixion" mentioned in the verse al-Nisâ 4/157 rather than to the Prophet 'Īsā, interprets the second pronoun "هو" here as referring to each of the People of the People of the Book. It can be understood from this that, contrary to common interpretations, Ali interpreted the first pronoun in the verse as

a “demonstrative pronoun” rather than a personal pronoun, and that he interpreted the second pronoun as referring to every member of the People of the Book in agreement with other commentators with a similar preference.

In the analysis, it was concluded that the interpretation of the first, third-person singular pronoun in the verse Nisâ 4/159 as a demonstrative pronoun referring to the belief that ‘İsâ was killed by crucifixion’ and the second pronoun as a personal pronoun referring to each of the Jews is the most compatible with the context of the verse. Accordingly, the verse does not foretell that the members of the People of the Book will believe in the Prophet İsâ immediately before their deaths, but that they will persistently maintain the belief that the Prophet İsâ was crucified and killed until their deaths.